

6

РЕВИЈА ЗА СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

Год. 3 Бр. 6, Скопје, декември 2010

**ФОНДАЦИЈА "ФРИДРИХ ЕБЕРТ"
УНИВЕРЗИТЕТ СВ. „КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ**

РЕВИЈА ЗА СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

2010

Год. 3, Бр. 6, Стр. 511 - 590, Скопје, декември 2010

Издавач:

Фондација "Фридрих Еберт" - Скопје
Филозофски Факултет, Скопје

За издавачот:

д-р Хајнц Бонгарц
Dr. Heinz Bongartz

Главен уредник:

Маја Геровска Митев

Уреднички одбор:

Мариа Донеvsка,
Благица Новковска,
Јасминка Фришчиќ,
Лилјана Јанкуловска,
Ирена Трајковска

Теренски истражувач:

Светлана Трбојевиќ

Лектура:

Инда Костова Савиќ

Техничка подготовка:

Тодор Трајковски

Печати:

Пропоинт - Скопје

Тираж:

300

СОДРЖИНА

Вовед	515
СТАТИИ:	
Зоран Костов: Поимање, карактеризација, класификации и индикатори на социјалната исклученост во домувањето во Македонија.....	517
Али Пајазити, Агрон Рустеми: Домувањето во руралните општини во РМ: примерот на Желино.....	529
Елвис Мемети: Состојби и предизвици во домувањето кај ромската популација во Македонија: Искуства од спроведувањето на НАП за домување од Декадата за вклучување на Ромите	540
Вера Димитриевска: Практики на домување кај лицата со интелектуална попреченост: служби за домување со поддршка во заедницата	552
ИНИЦИЈАТИВА	
М-р Живко Митревски, Инда Костова Савиќ: Солидарен станбен фонд - потреба и перспектива	568
ОД ПРАКТИКАТА	
Маргарета Липковска Атанасова: Искуства со примената на пилот-програмата за резиденцијална енергетска ефикасност како дел од пилот-проектот за социјална сигурносна мрежа на УСАИД	574
ИНТЕРВЈУ	
Софија Спасовска: Легислативната и институционалната поддршка на домувањето низ системот на социјална заштита	578
Љубиша Јовановски: Легислативните предизвици во однос на домувањето низ практиката на Министерството за транспорт и врски.....	582
НАСТАНИ, ОСВРТИ, ПРИКАЗИ	
Галаба Златкова - Гареска: Домувањето на децата без родители и родителска грижа по напуштање на институциите	585
Мила Царовска: Промотивните активности на Македонската платформа против сиромаштија	587
Маја Геровска Митев: Меѓународна конференција: „Европски и национални практики во соочувањето со сиромаштијата и социјалната исклученост“	589

Вовед

Новото издание на „Ревиија за социјална политика“, шесто по редослед, надополнува една клучна празнина во македонската стручна литература и ги афирмира состојбите во домувањето, станбените услови и станбената политика во Р. Македонија. Одзивот на повикот за текстови беше прилично скром, што упатува на можеен заклучок дека домувањето како научноистражувачка тема е во фаза на почетен развој. Сепак, „Ревиијата“ донесува низа интересни статии кои успеваат да ги опишат состојбите и предизвиците во однос на домувањето како пракса и политика, особено во контекст на одредени специфични категории на население.

Воведната статија (Костов) го анализира домувањето во Македонија и презентира индиции кои реферираат на супстандардно и сиромашно домување. Според авторот, „супстандардното домување во Македонија вклучува отсуство на соодветни приклучоци кон електричната, водоводната и канализационата мрежа, пренаселеност на домот, или немање правен основ за сопственост или користење на земјиштето“. Исто така, авторот смета дека иницијативите во делот на домувањето не смеат да застанат само на проектите за социјални станови, туку да се отвори

интегрален пристап кон намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во домувањето.

Втората статија (Пајазити, Рустеми) дава осврт на домувањето во руралните општини во РМ, преку примерот на општина Желино. Авторите укажуваат дека жителите во оваа рурална општина, во која 99% се од албанската етничка заедница, се соочуваат со низа проблеми во сферата на домувањето, како: голем број на членови под ист покрив, недоволен простор во домовите, несоодветно снабдување со вода, несоодветна канализација, несоодветни санитарни услови, аверзија кон станаина, потстанарство или туѓа сопственост. Како илустрација, авторите наведуваат дека акутниот проблем со несоодветно снабдување со вода може да се види преку фактот дека најголемиот дел од жителите користат сопствен хидрофор, потоа копан бунар, улична јавна чешма, додека, пак, дел од домаќинствата пијат вода од несреден извор, а има такви кои користат вода која ја земаат директно од езеро, па дури и од пештера, понор или јама со вода. Авторите сметаат дека покрај централната власт, треба да се зголемат граѓанските и иницијативите на локалната самоуправа, преку аплицира-

калната самоуправа, преку аплицирање во меѓународни фондови, преку кои може да се подобри квалитетот на живот.

Во наредната статија, авторот (Мемети) говори за состојбите и предизвиците на домувањето кај ромската популација преку искуствата на спроведувањето на плановите кои произлегоа од Декадата за Ромите. Авторот истакнува дека според впечатокот на поголемиот дел од ромското население, спроведувањето на Декадата за вклучување на Ромите 2005 - 2015 може да се спореди со позитивна нула. Непостоењето на соодветна структура на локално ниво за имплементација на активности од Декадата и Стратегијата на Ромите, како и посебни ставки во буџетите на општините, е во спротивност со намерата за децентрализирање на активностите на примарното ниво од каде што произлегуваат поголемиот дел од проблемите. Авторот предлага политиките да се насочат кон обезбедување на живеалишта за Ромите кои немаат свои домови, т.е. кои живеат во, таканаречени, „картонски маала“, идентификување на бројот на такви семејства и нивно вклучување во постојните афирмативни мерки, надминување на ризиците од останување без дом, а потоа и на подобрување на условите за живеење во домовите, во кои живее ромската заедница.

Во последната статија, авторката (Димитриевска) ги прикажува практиките на домување кај лицата со интелектуална попреченост. Авторката ги анализира службите за домување со поддршка во заедницата и истакнува компаративни примери кога функцио-

нирањето на ваквите служби во голема мера генерираат позитивни ефекти во пет, до шест области (способност и личен раст, опсервирано бехевиорално однесување, учество на заедницата, ангажмани во значајни активности и контакти со персоналот). Авторката, исто така, истакнува дека Р. Македонија има направено само мал исчекор во однос на моделот на домување со поддршка за лицата со попреченост, и дека е неопходно да се вложи многу повеќе во рамките на развојните политики за социјална заштита.

Покрај авторските статии, „Ревизијата“, во посебен дел, ја презентира Иницијативата на Сојузот на синдикатите на Македонија, која се залага за формирање на солидарен станбен фонд. Оваа Иницијатива се темели на принципот домување по пристапни цени, како перспектива за решавање на станбените прашања на работниците и граѓаните во РМ. Исто така, според ССМ, ваквата Иницијатива би придонела за заживување на повеќе стопански гранки, меѓу кои: индустријата за градежни материјали, дрвната, металната, текстилната, хемиската, и др.

„Ревизијата“, исто така, дава приказ на практичната примена на проектот за домување на Американската агенција за меѓународен развој (УСАИД), насловен како „Резиденцијална енергетска ефикасност“. Овој пример покажува како преку практични заштеди во домувањето (преку соодветна инфраструктура, преку соодветни енергетски заштеди) може да се влијае на заштедите како во индивидуалните домаќинства, така и во однос на пасивните политики за социјална заштита.

Во рубриката Интервјуа, „Ревијата“ ги пренесува легислативните новини, предизвици и активности во секторот домување преку праксата на Министерството за труд и социјална политика (Спасовска) и Министерството за транспорт и врски (Јовановски).

На крајот, „Ревијата“ како и секогаш дава осврт на позначајни анализи,

настани и конференции актуелни за периодот јули-декември 2010.

За сите заинтересирани за темите и анализите во „Ревијата за социјална политика“ информираме дека таа продолжува со своите тековни броеви и во наредната година, во која се очекуваат уште многу интересни статии, дискусии и информации.

Срдечно,

Маја Геровска Митев, проф. д-р

Уредник на „Ревијата“

Поимање, карактеризација, класификации и индикатори на социјалната исклученост во домувањето во Македонија

Резиме

Овој труд ја третира социјалната исклученост во домувањето, како комплексен социјален феномен со сопствена карактеризација, класификации и индикатори, сите во силна корелација со останатите форми на социјална маргинализација.

Според пристапот елабориран во трудот, социјалната исклученост во домувањето е последица на три основни бариери - економската, социо-културната и правната, кои, истовремено, се ставаат во релација со лицата кои по оваа основа се соочуваат со социјалната исклученост, но и со локалитетите за живеење кои се сегрегирани заради определен сплет на социјални околности.

Во недостаток на прецизно развиени индикатори кои посочуваат на социјална исклученост во домувањето во Македонија, трудот презентира индиции кои реферираат на супстандардното и сиромашното домување, го ограничуваат пристапот до стани и извори на финансирање за унапредување на домувањето, или имплицираат правна несигурност која произлегува од неформалниот карактер на домувањето.

Поимањето на социјалното домување како компензирачки механизам на социјалната исклученост во домувањето, исто така, е предмет на интерес на трудот. Набележано е дека се работи за концепт кој во Македонија е разбран на различни начини и носи ризици од погрешни интерпретации, но и дека од нормативната рамка за домувањето која е во создавање се очекува да не се ограничи на проектите за изградба на социјални станови во државна сопственост наменети за специфични целни групи, туку да се отвори за интегрален пристап кон намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во домувањето.

Клучни зборови: домување, социјална исклученост, сиромаштија, социјално домување.

Вовед

Концептот на социјалната исклученост стана клучна тема во академската и политичката дебата во текот на 1990-тите. Првобитно развиен од социолошката мисла со интерес фокусиран на врската меѓу поединецот и општеството, последниве две децении тој нашироко се применува за реферирање кон кумулативната маргинализација во однос на производството, потрошувачката, социјалното вмрежување и донесувањето одлуки. Во традиционален контекст, ова е рефлектирано како лишеност од способност за економска, социјална и политичка интеграција заради непоседување финансиски средства или конвенционални способности, а во иновативниот контекст - како непоседување културолошки квалитети или пристап до информации.

Ова широко и комплексно толкување на улогата на поединецот, институциите и пошироката општествена средина, одамна го надмина разбирањето според кое зголемувањето на социјалната исклученост се сфаќаше само како уназадување на трендот насочен кон намалување или затворање на јазот меѓу богатите и сиромашните. Наспроти оригиналната интервенција на Рене Леноа, кому му е припишана заслугата за воведувањето на терминот со реферирање кон административна пречка за пристап кон државните механизми на социјална заштита на Франција (види: Todman, 2004), современото разбирање на социјалната исклученост вклучува материјална и нематеријална компонента, објективна и субјективна

димензија, активна и пасивна форма, дистрибутивен и релациски аспект, на кои уште може да им се припише конститутивна релевантност и инструментална важност (види: Silver, 1995; Bhalla and Lapeyre, 1997; Sen, 2000).

Феноменологија на социјална исклученост во домувањето, карактеризација и класификации

Социјална исклученост во домувањето претставува комплексен социјален феномен во силна корелација со останатите форми на социјална маргинализација. Третирано како легитимна компонента во спектарот претпоставки на социјалната вклученост – од „сигурност, преку вработување, приход, имот, кредит, земја, минимално ниво на потрошувачка, образование, вештини, културен капитал, државјанство и правна еднаквост, демократско учество, пристап кон јавни добра, до семејство и социјабилност“ (Silver, 1995: 60) – домувањето, истовремено, е во релација со лицата, семејствата или домаќинствата кои врз некоја основа се соочуваат со социјална исклученост, со местата или локалитетите за живеење кои се маргинализирани заради определен сплет на социјални околности, но и со регулаторната рамка во која се остварува правото на домување. Истовремено, домувањето е во тесна врска со здравјето, образованието и општата благосостојба на поединецот и семејството, а влијае и врз функционирањето на заедницата, како и генерално, на социјалната кохезија.

За еден дел од авторите, исклученоста од пристојното домување и комуналните услуги се наоѓа меѓу „трите типа на посебна исклученост, која ја има издигнато јавната свест во Европа“, која, патем, има и „етничка или мигрантска конотација“ (Rodgers, 1995: 44). Уште повеќе, домувањето може да има директно учество во исклученоста, со оглед дека групирањето на сиромашните во реоните без санитација, чиста вода, рекреативни содржини, стабилна снабденост со електрична енергија и други услуги, може истата директно да ја промовира. Притоа, просторната сегрегација добива третман на преовладувачка грижа, со оглед дека „населувањето во вакви локации може да стигматизира, може да води кон кривко здравје и може да ја направи интеграцијата во заедницата многу тешка“ (ibid: 45). Од тие причини, многу автори укажуваат на потребата од широк пристап кон создавање квалитетни места за домување, при што ќе се води сметка за „растојанијата, густината, различноста, соодветноста за живот, поврзливоста и расположивоста на работни места од кои ќе се создава приход“ (види: Turok, 2008).

Во оваа смисла, ако може да се направи една генерална поделба на факторите кои ја условуваат социјалната исклученост во домувањето, тогаш тоа би биле: (i) фактори независни од потесното разбирање на домувањето, главно социјална маргинализација заради материјална сиромаштија, невработеност, асоцијално поведение или друга специфична социјална констелација која продуцира традиционално социјално исклучени категории во домувањето (бездомници, бегалци и

внатрешно раселени лица, деца без родителска грижа, жртви на семејно насилство, номади); и (ii) фактори кои се дел од системот на домувањето, главно поврзани со разбирањето, дефинирањето и регулирањето на социјалното домување.

На уште една врска меѓу домувањето и социјалната исклученост укажува Хулс (види: Hulse, 2008), и тоа во фактите дека: (i) недостапното домување придонесува кон финансиски удар или притисок кој влијае врз семејните односи, економската и социјалната партиципација, (ii) домувањето влијае и врз здравствената состојба која последователно, исто така, влијае врз економската и социјалната партиципација, и (iii) домувањето е значајно за постигањата во образованието, што, повторно, влијае врз економската и социјална партиципација. Таа, истовремено, препознава исклученост од домување и исклученост преку домување, а најзначајните аспекти на исклученост се мобилноста без избор, локациите со недоволно јавни услуги, небезбедноста и нестабилноста.

Конечно, во смисла на достапност, најголемиот број автори препознаваат три основни бариери за социјална вклученост во домувањето - економска, социо-културна и правна, кои, всушност, претставуваат ранливост по основ на:

- Пренаселеност на домот, изразена во потпросечна корисна станбена површина по член на домаќинството, и паралелно со тоа, супстандардноста на условите на домување, изразена преку недостаток на комунални приклучоци и друга инфраструктура, или неквалитетна и небезбедна

- конструкција;
- Просторна сегрегација на етнички, или други видови заедници со сопствени културни и социјални матрици, како резултат на наследени стереотипи;
- Ризик од загуба на станарскиот статус заради правна несигурност, резултат на промена или доследно спроведување на законите од областа на просторното и урбанистичко планирање, како и градбата.

Индикации на социјална исклученост во домувањето во Македонија

Посебно развиени индикатори на социјалната исклученост во домувањето во Македонија не постојат. Развиени се општи индикатори на состојбата на станбениот фонд и профилот на домаќинствата, најавени се стандарди со кои се определува минималното и соодветно домување, а последните години се прават обиди за воспоставување правна рамка за социјално домување. Во оваа смисла, може повеќе да се зборува за индикации, отколку за индикатори на социјалната исклученост во домувањето. Во локални услови, тоа, главно, е илустрирано од:

- Карактеристиките на супстандардното и сиромашното домување, како и пристапот до нов стан и извори за финансирање на домувањето кои имплицираат економска бариера;
- Пристапот до социјално домување што имплицира социјална и често политичка бариера;
- Социјална исклученост по основ на

правна несигурност што имплицира правна бариера.

Супстандардното и сиромашното домување во Македонија имаат многукратни облици кои не може да бидат дефинирани со едноставни параметри. Сепак, основното разбирање на супстандардното домување вклучува отсуство на соодветни приклучоци кон електричната, водоводната и канализационата мрежа, пренаселеност на домот - споредено со просечната корисна станбена површина по една станбена единица, која во Македонија изнесува 71,21 м², односно 19,72 м² по член на домаќинство (Државен завод за статистика на Република Македонија, 2005: 50) или немање правна основа за сопственост или користење на живеалиштето. Нестабилните, не многу солидни конструкции, исто така, се многу чести меѓу супстандардните домови, како и домовите кои заради низа технички недостатоци се третираат како нездрави и носат ризици од болести.

Во оваа смисла, и покрај тоа што проценките укажуваат дека во Македонија има околу „100 супстандардни населби во кои живеат околу 274.000 жители“ (World Bank, 2005: 46), широко е убедувањето дека бројот на вакви населби и семејства кои живеат во супстандардни услови е многу поголем. Најинтензивни периоди во поглед на изградба на нови станови во Македонија беа 1970-тите и 1980-тите години, што значи дека просечната старост на станбените згради во Македонија е околу 30 години. Со оглед на тоа што општата сиромаштија во последните години постојано расте: 31,1% во 2009 година (Државен завод за статистика, 2010а) наспроти 18,1%

во 1996 и 20,7% во 1998 година, лошото и недоволно одржување на станбениот фонд е една од главните причини за актуелната ситуација со сиромашното домување во Македонија.

Уште повеќе, трошоците за домување меѓу домаќинствата во Македонија се пропорционално најниски меѓу семејствата со најниски приходи, што асоцира на кумулативна исклученост. Во 2008 година најсиромашните домаќинства на домување потрошиле само 3,8% или 2.508 денари годишно од употребените средства, споредено со најбогатите домаќинства, кои на домување потрошиле 9,4%, или 146.843 денари (Државен завод за статистика на Република Македонија, 2009a). Со оглед на тоа што во структурата на приходите на најсиромашните семејства доминираат приходи по основ на пензиско осигурување, станува јасно дека најмалку на домување троши старосната група над границата на пензионирање.

Во поглед на купувањето нов стан како решение на постојното супстандардно или сиромашно домување, се смета дека условите за купување во Македонија се крајно неповолни, главно заради високите цени кои се последица на континуирано ниското ниво на градежната активност во областа на домувањето во текот на целиот транзициски период, паѓајќи од 5 новоизградени стана на 1.000 жители во 1990 година, на само 1,6 во 1998 (UNECE, 2000: online), за во 2008, овој број да изнесува 2,5 (Државен завод за статистика на Република Македонија, 2009b: 18).

Притоа, цената на квадратен метар корисна станбена површина во главниот град, кој вдумува 1/3 од популацијата

во државата, варира од 40.000, до 100.000 денари. Таа се зголеми двојно во последните 7 години, додека просечните плати само благо растат и во септември 2010 година изнесуваат околу 20.500 денари. На овој начин, за да се купи стан од 60 м², со просечната цена од 55.556 денари (Државен завод за статистика на Република Македонија, 2009b: 17) потребни се околу 165 просечни нето плати, односно приход од 13,5 години работа без да се троши на ништо друго, или од околу 40 години работа ако од платата се одвојува 1/3. Оттука, според различни проценки, повеќе од 30% од урбаното население во Македонија не може да си дозволи било каков тип стан понуден на пазарот.

Како последица на ова, во Македонија е честа појавата повеќе генерации да живеат во една станбена единица. Имено, во земјата секоја година се склучуваат околу 15.000 бракови (Државен завод за статистика на Република Македонија, 2010в), што изнесува 7,5 бракови на 1.000 жители. Знаејќи дека само 1,6 до најмногу 2,5 нови станови на 1.000 жители се градени во текот на последните 15 години, очигледниот диспаритет не им остава друг избор на младите брачни двојки.

Истовремено, достапноста на поволни станбени кредити или други форми на финансирање на станбената изградба, е тема која се дебатира со години, без било каков позитивен исход за потенцијалните купувачи, иако е познато дека во периодот на централно водената економија, оние кои планираа да купат стан, или да градат кука, имаа на располагање кредити со ниски каматни стапки.

Во смисла, пак, на пристап кон пазарот за изнајмување станови, само 10% од

домаќинствата во Македонија не поседуваат сопствен стан (World Bank, 2005: 25), што укажува дека не може лесно да се постават индикатори за цената на изнајмување на станбена единица во Македонија, наспроти просечниот приход. Традиционално, Македонија има висока стапка на приватна сопственост врз станбениот фонд, а по приватизацијата во периодот на 1990-тите, дури 95% од станбените единици во Македонија се во приватна сопственост - бројка која е повисока од просекот во многу градови и земји на Европската Унија (види: CRPRC Studiorum, 2003).

Иако високиот процент на приватизација на станбениот фонд делумно ја релативизира потребата од станови за изнајмување, тоа, секако, не ја исклучува одговорноста на општеството (и државата) кон определени социјални категории. Во вакви услови, одговор на социјалната исклученост во домувањето, и истовремено наследник на напуштениот концепт на општествена сопственост на станбениот фонд последните години Македонија бара во социјалното домување - концепт кој локално е разбран на различни начини и носи ризици од погрешни интерпретации. Истото, имено, често се става во контекст, односно реферира и на обезбедувачот на овој посебен вид домување, но и на целната група за која домувањето се обезбедува, па како последица на таа и на други недоречености, сè уште се чека на конзистентен закон за социјално домување.

За жал, дури и при најдобри законски решенија, социјалното домување нема да даде сериозен и брз придонес во намалувањето на социјалната исклученост во домувањето. Имено, краткиот преглед на бројот на новоизградени станови во

2008 година (5.144) покажува дека само 224 (4,3%) се некаков облик на државна или јавна инвестиција (Државен завод за статистика на Република Македонија, 2009б). Во тие рамки уделот на станови на кои потенцијално може да им се припише конотација на социјално домување е уште помал: вкупниот број на станови во државна сопственост на крајот на 2009 изнесува 5.657 (Државен завод за статистика на Република Македонија, 2010г), што изнесува само околу 0,9% од вкупниот станбен фонд во земјата.

Конечно, во сферата на правната несигурност која, исто така, имплицира социјална исклученост во домувањето, се проценува дека во Македонија има околу 40.000 бесправно изградени објекти за домување, од кои околу 80% се наоѓаат во субурбаните подрачја на главниот град Скопје. Само во 2009 година, бројот на бесправно изградени објекти во земјата изнесува 1.818 (Државен завод за статистика на Република Македонија, 2010д). Нивната класификација укажува, главно, на три типа на нелегалност, при што во првите две групи може да се препознае умерена, а во последната, голема засегнатост на јавниот интерес, што, пак, создава отпор кон поширока општествена акција во правец на ублажување на несигурноста. Имено, се работи за: (i) градби кои се изградени на сопствено земјиште, без да се обезбедат потребните дозволи; (ii) градби кои се изградени со пренамена на земјоделско земјиште во градежно, и (iii) градби кои се изградени на државно или на сопствено земјиште, но истите се наоѓаат во посебни заштитени зони во градовите (види: Канцеларија за контакт помеѓу НВО и Собранието на Р. Македонија, 2007).

Притоа, факт е дека голем број домаќинства од супстандардните населбени ниту поседуваат некакви права над земјиштето на кое се изградени нивните куќи, ниту ја имаат потребната градежна документација. Долгите законски процедури, како и нивната честа измена, заедно со високите трошоци кои се дел од легализацијата на живеалиштата, исто така, не им се наклонети на сиромашните. Бидејќи најголем дел од супстандардните живеалишта се дивоградби уште од нивната изградба, не постојат релевантни податоци кои ќе ја разјаснат имотно-правната состојба на овие објекти. Во некои од тие населби, речиси секоја трета куќа не може да ги утврди границите на својата парцела, а еден дел од станарите, всушност, не знае на кого му припаѓаат парцелите, ниту, пак, знаат кога биле изградени нивните куќи.

Постојна нормативна рамка во Македонија, засегнати и препознати целни групи

Заедно со сиромашните, социјална група кај која се евидентирани најлошите примери на супстандардно домување во Македонија, е ромската етничка заедница. Познато е дека заедниците на Ромите, главно, се лоцирани на перифериите на градовите - најчесто тоа се пренаселени, импровизирани населби кои наликуваат на гето, со типичен недостаток на основната инфраструктура, како: вода за пиење и санитација, асфалтирани патишта, или поврзаност со електричната мрежа. Во многу градови, ромските семејства живеат во мали, просторно и социјално сегрегирани населби. За жал, ромските семејства, најчесто, немаат редовен приход и затоа не се во

состојба да планираат подобро домување, за подолг период. Најголем дел од нив не можат да си дозволат да плаќаат дополнителни сметки, вклучувајќи ги и станбените трошоци, со оглед дека нивниот тековен приход е доволен само за задоволување на основните потреби.

Покрај сиромашните и ромската етничка заедница, помали социјални групи кои се засегнати од несоодветен пристап кон домувањето, се бездомниците и децата без родителска грижа. Оддалечените рурални заедници припаѓаат на социјална група која, исто така, може да се третира како маргинализирана, во поглед на пристапот кон здрава вода и санитација, како елементи на минималното домување.

Во оваа смисла, скромната нормативна рамка во областа на домувањето во Македонија препознава шест категории на станбено необезбедени граѓани кои се потенцијални корисници на социјални станови: (i) деца без родители или родителска грижа; (ii) корисници на социјална и постојана парична помош; (iii) лица погодени од елементарни – природни непогоди; (iv) инвалидни лица и лица на кои им е потребна помош и грижа од други лица; (v) лица припадници на ромската заедница социјално загрозени, и (vi) самохрани родители со малолетни деца (Службен весник на Република Македонија, 2009: 4). Постојната институционална поддршка и помош во областа на домувањето, за овие категории е концентрирана на изградба на станови кои се издаваат, преку задолжување кај Банката за развој при Советот на Европа, подоцна реорганизирана и именувана како изградба на социјални станови според Програма за изградба и одржување на

станови во сопственост на Република Македонија.

За адресирање на овие и на поголем број други отворени прашања, дефинирани се и долгорочни, национални стратешки насоки на идната политика на домувањето, пред сè во Стратегијата за домување подготвена од Министерството за транспорт и врски, која го вклучува и Законот за домување, донесен во 2009 година. Постигнувањето на долгорочен, стандардизиран и хармоничен развој на домувањето, согласно со современите стандарди за квалитетен живот, е основната цел на оваа Стратегија (види: Министерство за транспорт и врски на Република Македонија, 2007). Стратегијата вклучува анализа на состојбата во областа на домувањето, приоритети и цели на стратегијата, фактори кои влијаат врз политиката на домување, правна рамка, субјекти вклучени во спроведување на стратегијата за домување, мерки и активности за спроведување, како и индикатори кои ќе го стандардизираат и мерат развојот во оваа област.

Стратегијата, притоа, посебно, но ограничено го третира социјалното домување и домувањето на ранливите групи, предвидува и донесување на посебен закон за социјално домување, но концепциски не предвидува нова ориентација и структурни реформи во правец на обезбедување системски механизми кои ќе го јакнат социјалниот станбен фонд во Македонија, како еден од најскромните во Европа. Стратегијата, исто така, не ја специфицира, ниту ја моделира најавената реална и одржлива финансиска поддршка на социјалното домување.

Од своја страна, Националната стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост (види: Министерство за труд и социјална политика на Република Македонија, 2010), социјалната исклученост во домувањето ја третира во поголем дел од нејзината комплексност, при што трите основни бариери кон пристojното домување - економската, културната и правната - истовремено се ставени во релација со лицата кои по оваа основа се соочуваат со социјална исклученост, но и со локалитетите за живеење кои се маргинализирани заради определен сплет на социјални околности. Притоа, социјалното домување е препознато само како еден од компензирачките механизми на социјалната исклученост во домувањето.

Конечно, на одредена нормативна рамка може да се реферира и во областа на справување со бесправната градба. Се смета, имено, дека Уставот на Република Македонија дава поголема заштита на економските интереси на градителите на нелегалните градби преку заштитата на сопственоста и неповредливоста на домот, споредено со заштитата на јавниот интерес. Во иста насока, на економските и социјалните права и интереси на оваа засегната категорија обврзуваат и меѓународни акти, меѓу кои и Виенската декларација за неформалните населби во Југоисточна Европа (види: Ministerial conference on informal settlements in South Eastern Europe, 2004).

Скица за интегрален пристап кон социјалната вклученост во домувањето

Инвестирањето во домување и, особено, во унапредување на домувањето на социјално-маргинализираните и исклучени групи, претставува скап и долгорочен зафат, со мал опфат на популацијата. Како таков, политички е неконјунктурен и редовно се наоѓа ниско на политичките агенди.

Од своја страна, пристапот кој социјалното вклучување во домувањето редуцира на изградба на симболичен број социјални станови за изнајмување, игнорира големи засегнати групи кои се социјално исклучени во областа на домувањето. Имено, било каква иницијатива во оваа сфера не смее да се затвори во проектите за изградба на социјални станови во државна сопственост наменети за специфични целни групи, туку да се отвори за интегрален пристап кон намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во домувањето.

Во оваа смисла, долгорочните цели треба да вклучат – од намален степен на супстандардни услови на домување, изразени преку недостаток на комунални приклучоци и друга инфраструктура, некавалитетна и небезбедна конструкција, преку намален степен на пренаселеност на домот, изразена во потпросечна корисна станбена површина по член на домаќинството, до сузбиена просторна сегрегација на етничките и други видови заедници, како последица на постојни културни и социјални матрици. Намалениот ризик од загуба на станарскиот статус заради правна

несигурност, како резултат на промена или доследно спроведување на регулативата од областа на градбата и областа на просторното и урбанистичко планирање, исто така треба да се вброи меѓу долгорочните цели.

Независно од нив, определен фокус на социјалното домување, со прецизен опис и дефинирање на целната група, останува неминовна алтернатива на веќе воспоставената пазарна логика и механизми во овој сектор, при што интегралниот пристап би бил обезбеден преку комплексни механизми: од прецизно дефинирање и распределба на актерите, улогите и одговорности во секторот на социјално домување - со вклучување на локалната јавна администрација, невладиниот и деловниот сектор, до дефинирање претпоставки, механизми и институции за капитално финансирање на социјалното домување и постигнување развиен социјален станбен фонд кој ќе вклучи фискални механизми и носители, како и социјално мотивирани инвеститори или јавно-приватни партнерства.

Тоа, секако, нема да биде возможно без формирање и дефинирање на права и одговорности на регулаторно тело за социјално домување, кое, потоа, ќе обезбеди лиценцирање на обезбедувачи на услуги на социјално домување, посебно дефинирани видови на услуги и стандарди за минимум квалитет и, секако, кредибилна и транспарентна постапка за стекнување и губење на правата на користење социјален стан.

Литература:

- Bhalla, Ajit and Frederic Lapeyre (1997) "Social Exclusion: Towards an Analytical and Operational Framework", in *Development and Change*, Vol. 28, pp. 413-433, London: Blackwell Publishers
- Државен завод за статистика на Република Македонија (2005), Вкупно население, домаќинства и станови според територијалната поделба на Република Македонија од 2004 година, Скопје: Државен завод за статистика на Република Македонија
- Државен завод за статистика на Република Македонија (2009а), Потрошувачка на домаќинствата во Република Македонија, 2008, Скопје: Државен завод за статистика на Република Македонија
- Државен завод за статистика на Република Македонија (2009б), Градежништвото во Република Македонија 2004-2008, Скопје: Државен завод за статистика на Република Македонија
- Државен завод за статистика на Република Македонија (2010а), СООПШТЕНИЕ: Во 2009 процентот на сиромашните изнесува 31,1% , Скопје: Државен завод за статистика на Република Македонија
- Државен завод за статистика на Република Македонија (2010б) СООПШТЕНИЕ: Просечната месечна исплатена нето-плата по вработен, септември 2010 г., Скопје: Државен завод за статистика на Република Македонија
- Државен завод за статистика на Република Македонија (2010в), СООПШТЕНИЕ: Зголемен бројот на склучените и разведените бракови во 2009 година, Скопје: Државен завод за статистика на Република Македонија
- Државен завод за статистика на Република Македонија (2010д), СООПШТЕНИЕ: Бројот на станови во државна сопственост во Република Македонија на крајот на 2009 година изнесува 5.657, Скопје: Државен завод за статистика на Република Македонија
- Државен завод за статистика на Република Македонија (2010д), СООПШТЕНИЕ: Бројот на бесправно изградени објекти на територијата на Република Македонија во 2009 година изнесува 1.818, Скопје: Државен завод за статистика на Република Македонија
- Канцеларија за контакт помеѓу НВО и Собрание на Р. Македонија (2007), Анализа на Иницијатива за легализација на дивоградбите, Скопје: Канцеларија за контакт помеѓу НВО и Собрание на Р. Македонија, достапно на:
<http://www.pravo.org.mk/documentDetail.php?id=1900&gid=111&tid=3&page=analysis.php>
- Ministerial conference on informal settlements in South Eastern Europe (2004), Vienna Declaration on Informal Settlements in South Eastern Europe, Vienna: OSCE Hofburg, 28 September – 1 October 2004, достапно на:
http://www.stabilitypact.org/housing/f%20-%20050415_Vienna%20Declaration.pdf
- Министерство за транспорт и врски на Република Македонија (2007), Стратегија за домување на Република Македонија (2007-2012), Скопје: Министерство за транспорт и врски на Република Македонија, достапно на:
http://mtc.gov.mk/new_site/mk/storija.asp?id=612
- Министерство за труд и социјална политика на Република Македонија (2010), Национална стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост 2010-2020, Скопје: Министерство за труд и социјална политика на Република Македонија, достапно на:
<http://www.mtsp.gov.mk/?ItemID=BD66FCC3A7FBCB47AB9150CBFECD2C96>
- Rodgers, Gerry (1995), "What is Special about a Social Exclusion Approach", in *Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses*, edited by Gerry Rodgers, Charles Gore, and Jose Figueiredo, Geneva: International Institute for Labour Studies.

Sen, Amartya (2000), Social Exclusion, Concept, Application, Scrutiny. Social Development Papers No. 1, Asian Development Bank: Office of Environment and Social Development, достапно на:

http://www.adb.org/documents/books/social_exclusion/social_exclusion.pdf

Silver, Hilary (1995), "Reconceptualizing Social Disadvantage: Three Paradigms of Social Exclusion", in Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses, edited by Gerry Rodgers, Charles Gore, and Jose Figueiredo, Geneva: International Institute for Labour Studies.

Службен весник на Република Македонија (2009), Одлука за распределба на социјалните станови, како и условите за нивно користење изградени со програмата за изградба и одржување станови сопственост на Република Македонија, Скопје: „Службен весник на Република Македонија“, бр. 96/2009

„Службен весник на Република Македонија“ (2009), Закон за домување, Скопје: Службен весник на Република Македонија бр. 99/2009, достапно на:

<http://www.pravo.org.mk/documentDetail.php?id=4647&gid=93&tid=1&page=documentlaws.php>

Todman, Lynn (2004), Reflections on Social Exclusion, paper, Italy: University of Milan, Department of Sociology and Social Research

Turok, Ivan (2008) "Housing and Social Inclusion: A UK Perspective", presentation at AHURI Annual Conference, October 7th, 2008, Melbourne: Australian Housing and Urban Research Institute

UNECE (2000), "Total number of dwellings completed per 1000 inhabitants in 1990, 1995, 1997 and 1998", in Bulletin of Housing and Building Statistics for Europe and the North America 2000, достапно на:

<http://www.unece.org/hlm/prgm/hsstat/00pdf/H12.pdf>

World Bank (2005), FYR of Macedonia Poverty Assessment for 2002–2003, Poverty Reduction and Economic Management Unit, Europe and Central Asia Region, достапно на:

<http://go.worldbank.org/9BXYN8WMO0>

Habitat for Humanity Macedonia (2004) Housing Need Assessment Macedonia (2005), Skopje: Habitat for Humanity Macedonia

Hulse, Kath (2008), „Understanding the importance of home and place as the foundation stone for social inclusion“, presentation at AHURI Annual Conference, October 7th, 2008, Melbourne: Australian Housing and Urban Research Institute

CRPRC Studiorum (2003), Report on Poverty Housing in Europe and Central Asia, Skopje: CRPRC Studiorum, достапно на:

<http://studiorum.org.mk/en/?p=242>

Understanding, characterisation, clasification and indicators for the social exclusion in the housing in RM

Summary

This paper elaborates on the social exclusion in housing sector as a complex social phenomenon with its own characterization, classifications and indicators – all in strong correlation with other forms of social marginalization.

Based on the approach elaborated in this paper, the social exclusion related to the housing is a consequence of three fundamental barriers – economic, socio-cultural and legal, which at the same time are related to the persons that are facing the social exclusion in this segment, and to the living quarters and locations that are segregated as a result of a given set of social circumstances.

While lacking precisely developed indicators for measuring the social exclusion in the housing sector, this paper is presenting points that refer to the substandard and poverty housing, limit the access to a home and to the financial sources for improvement of the housing, or imply legal insecurity resulting from the informal character of the housing.

Understanding the social housing as a compensating mechanism of the social exclusion in the housing sector is also of interest to this paper. It is observed that in Macedonia, this concept is understood in various ways, with risks of misinterpretation, but also, that the normative framework for the housing sector which is in development, is expected to envision beyond the projects for the construction of state-owned social dwellings for specific population groups, that way enabling a perspective for the integrated approach towards poverty reduction and social inclusion in the housing sector.

Key words: housing, social exclusion, poverty, social housing

Домувањето во руралните општини во РМ: Примерот на Желино

Резиме:

Домувањето отсекогаш имало големо значење во социјалната политика како фактор којшто е директно поврзан со квалитетот на живеење на населението, нивното општо здравје и функционирање. Во статијата се анализираат различните теоретски пристапи на поимот домување, се фокусира важноста на квалитетот на домувањето за нормален рурален и урбан живот, се дава и еден социолошки осврт врз улогата на домувањето во општата благосостојба на населението.

Во текстот освен општиот дел се анализира и квалитетот на домувањето во Република Македонија, со посебен осврт на општина Желино која се наоѓа во Полошкиот регион и во подножјето на планината Сува Гора. Општината е составена од 17 населени места (села) со вкупно 24.390 жители (податоците се земени од последниот Попис од 2002 г.). Се употребува акционо истражување, што подразбира анализа на статистички податоци кои се дополнуваат со емпириското истражување на терен, преку анкетирање и интервју за тоа колку населението во овој регион е задоволно од условите на домување, дали и колку е задоволно со другите фактори коишто директно имаат влијание врз квалитетот на домувањето, како што се: патиштата, уличното осветлување, канализацијата, електричната енергија, итн. Имајќи предвид дека се работи за општина којашто се простира на 199 км², во која некои од селата се во планински предели и физички се поизолирани од другите села, се истражува и фактот дали и колку општинските власти се спремни да му обезбедат еднакви услови на ова население, наспроти населението што живее во подостапните делови на општината.

Темата е актуелна затоа што директно е поврзана со квалитетот на живеење на дел од населението во Република Македонија, што може да го привлече вниманието како на научните кругови, така и на пошироката јавност.

Клучни зборови: домување, општина Желино, населени места, квалитет на домување.

Вовед

Како што популацијата на земјите во развој станува поурбана, нејзините потреби за тоа што го чини добриот живот се зголемуваат (Ацески, 1995: 438), па така, новите генерации имаат повисоки барања во врска со квалитетот на живот (quality of life). Луѓето кои живеат во економии во транзиција, обично имаат понизок квалитет на живот и се помалку среќни од оние кои живеат во развиени пазарни економии, дури и кога се земаат предвид разликите во материјалните стандарди на живеење. Денес, Република Македонија сè уште се наоѓа во процес на незавршена транзиција, граѓаните се соочуваат со разни проблеми, меѓу кои се и тие од сферата на домувањето.

Домувањето е синоним за засолниште, живеалиште, особено живеалишта обезбедени за една заедница или за одреден број на луѓе (Britannica, 1983, vol. V: 155), колективни домови, обезбедување дом за група, како за голем прилив на работници, сè што покрива или заштитува (Webster, 1986: 928).

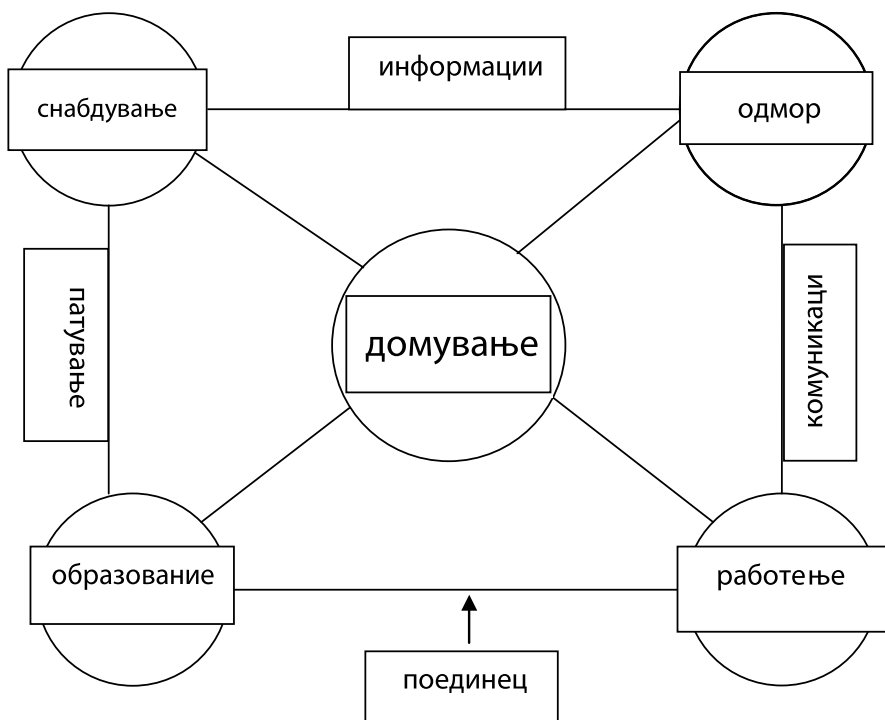
Низ историјата, човекот го следи потребата од дом или кука. На секој човек му е неопходно место за спиење, простор каде што ќе ја врши основната лична хигиена, извор на вода, на храна, и простории каде што ќе приготвува храна. Повеќето луѓе живеат како дел од семејството, во место наречено дом (Ален, 2008: 32-34).

1. Теориски пристап: Домување?

Домот е местото каде што човекот: се храни, спие, каде што ги чува нештата што ги поседува и каде што се заштитува од разните природни непогодности. „Домот е место за одредени видови работи, извршени од страна на членовите на семејството, занимавањето со хоби, пишување писма, чистење и поправање работи, водење финансиски работи. Домот, исто така, е место за игра и забава со пријателите... Треба да биде безбедно, пријатно место, исполнето со работи од нечиј живот, понекогаш затворено и приватно, а понекогаш отворено за пријатели, зависно желбите на нејзините станари“ (Ален, *ibidem*). Човекот својот дом секогаш го замислува како сигурно место, како свое прибежиште. Единката и семејството својот дом го сметаат и како дел од идентитетот, т.е. тие се идентификуваат со својот дом: со страноста, комоцијата, естетиката, хигиената на својот дом, со нештата коишто го забавуваат домот, со местоположбата на својот дом, стилот на градбата, итн. Со напредокот на човековата цивилизација и технологија домувањето или својствата на домот, земаат многу важна позиција (Jackson & Southers, 1993: 17-22).

Функциите на руралните и урбаните населени места, меѓудругото, се огледаат и во задоволувањето на основните човекови потреби за егзистенција (во германската терминологија: *Daseinfunktionen des Menschen*, Partzsh, 1970), а меѓу тие категории се: домувањето, снабдувањето, одморот, патувањето и комуникациите.

Илустрација бр. 1. Шема на основните човекови потреби за егзистенција (Partzsch, 1970, во Vresk, 2002:37)

Домувањето е една од круцијалните компоненти на човековиот живот, којашто влијае врз начинот на организирање на животот, модус вивенди, но и од аспект на самореализација и самоперцепција на секоја единка. Напредните модерни општества на оваа социјална димензија ѝ придаваат голема важност, сметајќи ја за право, а не за привилегија. Домувањето е регулирано и во меѓународните конвенции, меѓу другото и со членот 25 (а) од Универзалната декларација за човекови права на ООН: „Секој има право на стандард на живеење којшто ќе биде адекватен за неговото здравје и благосостојба и здравјето и благосостојбата на неговото семејство, вклучувајќи ја: храната, облеката, домувањето и здравствената заштита, како и задолжителни социјални

служби, правото на заштита во случај на невработеност, болест, инвалидност, развод, како и во случај на недостаток на услови за живот“. Домувањето како човеково право е реafirмирано и со членот 11 од Меѓународната повелба (пакт) за економски, социјални и културни права (1966) (CESCR, 1991).

Во сферата на социологијата постои една гранка наречена социологија на домувањето. Природата на домувањето како физички артефакт, нејзината просторна дистрибуција и условите за владеење (физички, правно и финансиски) се под големо влијание на општествените структури и процеси. Во социологијата на домувањето можат да се идентификуваат пет сфери на студирање: (1) влијанието на културата и социјалните поделби (клас,

род) во дизајнот на домувањето; (2) како социјалните структури и процеси влијаат врз поделбата на разните социјални групи во резиденцијалните локации; (3) како физичката природа на домувањето и на просторните релации помеѓу единиците на домување влијае врз индивидуалните домаќинства; (4) како детерминантите на домувањето влијаат во разните видови општества (социјалистички, капиталистички, во развој) врз развивањето на сивата економија, политичките процеси и општествени движења; (5) улогата на домувањето врз креирањето на трајни општествени поделби или општествена солидарност, вклучувајќи ги истражувањата: за односот помеѓу домувањето и класите, општеството, статусот, родот, расата или формите на консумирање. (Scot & Marshall, 2005: 278)

2. Домување во РМ

Според податоците на Светската банка во врска со условите за живот во РМ за 2002-2003, над 90% од домовите биле во сопственост на граѓаните (се приватизирани), без разлика на нивниот социјален статус (сиромашни или богати), податок сличен со другите транзициски држави. Во тој период, условите за домување се разликувале помеѓу сиромашните и несиромашните. Сиромашните живееле во позбиени живеалишта (14 м², наспроти 21 м² по жител). Истото истражување покажува дека најголемиот број од домовите во РМ имале пристап до вода, канализација и електрична енергија, а одреден број домаќинства немале ниту кујна или бања (види Табела 1). (Катсу, 2005: 30-31)

Табела 1. Услови за домување

	% на несиромашни лица кои живеат во домаќинства без пристап до	% на сиромашни лица кои живеат во домаќинства без пристап до
Вода	5	11
Канализација	22	36
Елек. енергија	0,5	1
Централно греење	88	96
Кујна	5	12
Бања	7	15

Изнајмувањето дом било скапо за многу луѓе, што претставува проблем особено за младите семејства и мигранти; станбениот фонд се влошувал и не бил добро одржуван, а субвенциите за домување биле лошо таргетирани. Во земјата има околу 100 субстандардни населби во кои живеат околу 274.000 жители. (Катсу, 2005: 55)¹

Според едно поново истражување на УНДП и Универзитетот на Југоисточна

Европа, насловено „Граѓански засновани анализи: Извештај за квалитетот на социјалните услуги“ (People Centred Analyses) (Види: Бартлет, 2010) засновано врз резултатите од анкетаирањето на домаќинствата извршено во септември 2009, со репрезентативен примерок со 1.000 домаќинства од целата држава, поголемиот дел од испитаниците (85,5%) живеат во куќи, додека само 13,8% во станови. Наодите зборуваат дека

¹ Најголеми субстандардни населби има во Скопје: Шуто Оризари, Серава, Гази Баба, каде што живеат етнички Роми и Албанци. Такви примери има и во Радовиш (5 населби со 5.800 жители), Прилеп (2 населби со 14.000 жители) и Струмица (три населби со 6.800 жители). (Катсу, 2005: 55).

проблемот на домување сè уште е присутен кај нас (шестмина изјавиле дека живеат во колиби или импровизирани куќи). Во 2004 година, Министерството за труд и социјална политика одобри програма за поддршка на луѓе исклучени од општеството, вклучувајќи: зависници од дрога, сираци, жртви на семејно насилство и бездомни луѓе (Види: mtsp.gov.mk). Но, по сè изгледа, проблемот не е решен целосно.

Табела 2. Каде живеат испитаниците?

Куќа	806	85,5 %
Стан	130	13,8 %
Импровизиран дом/колиба	6	.6
Вкупно	943	100,0

На прашањето „Што од наведеното најдобро го опишува Вашето живеалиште?“ (сопственост без хипотека, сопственост со хипотека, потстанар, плаќа станарина во социјални/хуманитарни/општински станови, сместувањето е обезбедено без плаќање станарина, живеалиштето не е во сопственост на испитаникот или на друг член од домаќинството), 90,8% одговориле со „сопственост без хипотека“, додека само 2,7 рекле дека се потстанари, што зборува дека македонскиот граѓанин повеќе сака сопствен дом, т.е. има психолошка аверзија кон станарината, потстанарството или туѓата сопственост. Со зголемувањето на нивото на образование, луѓето преферираат живот во стан (6,5% од испитаниците со основно образование, наспроти 23% на оние со високо образование). На прашањето „Дали секое дете има своја соба (која не ја дели со никого)?“, скоро 1/3 одговориле со „не“, што значи дека обичниот граѓанин на РМ се соочува со

Проф. д-р Али Пајазити, М-р Агрон Рустеми

проблем на обезбедување на основните животни услови за своите деца.

На прашањето во врска со проблемите со живеалиштето, околу 1/3 од граѓаните на РМ се жалат на недостаток на простор. Само 39,1% од испитаниците рекле дека секое дете има своја соба, 1/4 (24,9%) се жалат на оштетени прозорци, врати или подови, нешто повеќе се жалат на влага на сидовите или подовите (27,5%), 1/5 на протекување на покривот, 1/4 на прекумерна врева од соседите или улицата, 11% немаат чиста вода од чешма. Струјата не е проблем, ја има скоро на 99% од територијата на државата, 75% од граѓаните имаат фиксна телефонија, но ситуацијата е катастрофална кај централното греење, само 7,1% од граѓаните користат таква услуга, 22,8% користат канализација.

3. Општина Желино и домувањето

Илустрација бр. 1 - Грб на општината Желино

Желино и 17 други селски населени места ја формираат општината Желино, којашто се простира на 199 км² и според Пописот од 2002 година, има околу 24.390 жители (121,32 жители на км²) (Попис, 2002, Книга 2: 42). Од ге-

ографски аспект гледано, Желино му припаѓа на Долен Полог, од десната страна на реката Вардар, со Сува Гора, стигнува сè до реката Треска. Оваа општина е формирана со првата територијална поделба, односно во 1996. Според морфолошката структура, на територијата на општината има низински и ридско-планински населени места. Се граничи со општините: Тетово, Брвеница, Јегуновце, Самоков, Сопиште и Сарај. Населени места кои се дел од оваа општина се: Желино, каде се наоѓа и седиштето на општината, Стримница, Долна Лешница, Горна Лешница, Требош, Палатица, Озурмиште, Дебарца, Групчин, Чифлик, Ларце, Копачиндол, Ново Село, Рогле, Мерово, Луковица, Седларево и Церово. Овие села се населени, главно, со албанско етничко население (99%) и мал број Македонци и други.

Илустрација бр. 3 - Географска позиција

Во однос на седиштето на локалната самоуправа, дел од населението смета дека тоа е многу далеку и пристапот е особено отежнат во зимски и летни услови, при екстремни температури. Проблемите од овој аспект треба да се надминуваат преку начинот на добро владеење и поголема партиципација

на граѓаните во работата на локалната самоуправа (Јашари, 2008).

Според Пописот од 2002 година, општина Желино имала 5.226 домаќинства, со 5.325 станови (сите видови на живеалишта). Најголемиот дел од домаќинствата живеат во 4, 5 и 6-члени семејства (3.108 домаќинства). Статистичките податоци покажуваат дека најраспространети се семејствата со 4 члена, но, исто така, постојат и семејства кои имаат повеќе од 10 члена (97 семејства), што покажува дека традиционалното проширено семејство сè уште е присутно кај населението на оваа општина (Попис 2002, Книга 3: 115). Значи, оваа општина видно се разликува од некои во Источна Македонија, каде вакви семејства се апсолутен раритет или воопшто ги нема (повеќе од десет члена имаат: во Штип, со 47.796 население, само 9 семејства, во Кочани, со 18.497 население, само пет семејства, Свети Николе, со 33.689 население, само две семејства).

Вкупната површина на становите во оваа општина изнесува 407.543 м², површината на станови населени со индивидуални домаќинства изнесува 391.266 м², индивидуални домаќинства има 5.226. Предничат становите од 15,10 - 20,00 м² по лице (1.140), потоа следуваат оние од по 12,10 до 14 м², а има и станови од по 53 м² по лице. Просечната станбена површина по член на домаќинство изнесува 16,04 м², факт што покажува дека овој просек е меѓу најнискиот во државата. Понизок просек на м² по глава на жител имаат само: Студеничани (12,92 м²), Шуто Оризари, (13,19 м²), Арачиново, (14,09 м²), Сарај (14,58 м²), Чаир (14,92 м²), Сопиште (15,42 м²) и Чучер-Сандево (15,61 м²) (Попис,

2002, Книга 3: 51). Ако ги споредиме овие податоци со оние во Карпош (22,76 м²), Гевгелија (23,68 м²), Струга (24,24 м²) и Ресен (27,94 м²), ќе заклучиме дека постои голем јаз во однос на условите за домување помеѓу разните општини во РМ. Просекот на м² по глава на жител во општина Желино е низок споредено со просекот во некои западноевропски држави (за 2007), како: Австрија (50,39 м²), Шведска (43,6 м²), Германија (41,3

м²) и, особено, Луксембург, кој од овој аспект има највисоки стандарди, (65,9 м²), кои тешко можат да се достигнат. (statinfo, 2010) Интересен е фактот дека просторноста на становите во споменатата општина е на рамниште на некои од бившите комунистички земји, како Словачка (17,6 м²), а малку повисока од некои други (како Романија, 14,09, Бугарија, 14,6 м²) (statinfo, 2007).

Табела 2. Станови според опременоста со помошни простории и видот на сопственоста (опременост со помошни простории)

	Вкупно станови	Кујна, бања и тоалет	Само кујна	Тоалет надвор од станот	Бања надвор од станот	Без помошни простории
Желино	5.325	1.712	5.181	2.530	179	54
Приватна	5.297	1.708	5.155	2.509	178	54
Државна	28	4	26	21	1	-
Друга	-	-	-	-	-	-

Извор: Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, Републички завод за статистика, дефинитивни податоци, 2002.

Од Табелата се гледа дека околу половината од становите имаат тоалет надвор од станбените простории, факт којшто зборува за лоши услови за живот. Уште позагрижувачки е бројот на станови - 179, со бања надвор од станот.

Бројот на станови во општина Желино е 5.304, со површина од 406.359 м², 17.217 соби, 538 станови имаат мали кујни (до 4 м²), 2.944 станови имаат кујни од 5-10 м², додека 126 станови имаат кујни од 17-20 м², и 58 со над 20 м². Од населени 5.123 станови (од кои 5.102 се во приватна, а 21 во државна сопственост), (Попис 2002: 210). Значи, апсолутниот број на станови се во приватна сопственост.

Во општина Желино има 202 ненаселени станови, што е мал број споредено со оној во другите општини, како: Веница

499, Богомила 734, Берово 2.081, Делчево 1.728, Крива Паланка 2.979 (Попис од 2002, Книга 3, 113-117). Од 5.226 станови, само 2 се во државна сопственост, 1 приватна сопственост (цел стан), 31 се корисници на дел од станот, социјални станови нема, и 106 се од сродство. Овие податоци, споредени со оние во другите општини каде што има многу повеќе социјални станови (Пробиштип 5, Македонска Каменица 5, Делчево 6, и интересен е фактот дека Другово со 1.152 домаќинства има 3 социјални станови) зборуваат дека државата во ова подрачје не ја игра улогата на вистинска социјална држава.

Од 4.156 згради кои ги има во општина Желино, поголемиот дел се сочинети од еден стан (3.233), иако има и со по два (720), три (165) и четири стана (34). Со десет, или повеќе станови нема ниту една зграда во оваа рурална општина, што е и нормално. Станови

за одмор и рекреација и станови кои се користат за време на сезонските работи во земјоделството (вкупно 21), се со површина од 1.184 м², од кои: 3 се еднособни, 11 двособни и 7 со три или повеќе соби. Во однос на бројот на катови, доминираат приземните куќи

(3.597), еднокатните (510) и двокатните (49), петкратни и повисоки згради нема. Поголемиот дел од станите - 4.224 (од вкупниот број 5.325), се изградени во периодот 1971-1999, но има и 17 кои се изградени до 1919 година и 27 од 1919-1945 година.

Табела 4. Згради според материјалот од кој е изграден системот на носивост

Вкупно згради	Систем на носивост од цврст градежен материјал					Слаб градежен материјал (керпич, плитар, набој, штици и друго)
	Бетон и армиран бетон	Бетонски блокови	Тули	Камен	Монтажни дрвени панели	
4156	1468	612	1355	682	5	34

Од горната Табела се гледа дека во оваа општина како градежен материјал се преферира бетонот и армираниот бетон, тулите, но има и доста куќи кои се изградени од камен.

Водата за пиење е *conditio sine qua non*, една од основните потреби на човекот. Во општина Желино преовладува системот на снабдување со вода од сопствен хидрофор (3.324 домаќинства од вкупно 5.226), потоа од копан бунар (586) улична јавна чешма (400 домаќинства), дупчен (цевен) бунар (219), од чешма од двор приклучена на јавен водовод (184), улична јавна чешма со вода од јавен водовод (74), а што е

чудно, дури 62 домаќинства пијат вода од несреден извор и две домаќинства користат вода која ја земаат директно од езеро и едно од пештера, понор или јама со вода.² (Попис 2002, Книга 3: 181). При истражувањето спроведено во 2008, (во тимот на експерти учествуваа и авторите на оваа статија), се дојде до сознание дека во неколку населени места од оваа општина, проблемот со водата се јавува како еден од главните во врска со приоритетите за развој,³ вклучувајќи ја и потребата од воведување канализација, потоа отворањето нови работни места, и др. (Јашари, 2008)

Заклучоци

Република Македонија поминува една фаза на (пре)долга транзиција со социо-економски турбуленции коишто генерираат негативни рефлексии во сферата на секојдневниот живот, особено кај најниските општествен слој, т.е. ранливата популација. Во светлото на тешката општествено-економска ситуација со која се соочени многу домаќинства, еден од приоритетите на Владата треба да биде интензивирање на борбата против социјалната исклученост. Гледано генерално, од горенаведените интерпретации и евалуации, констатираме дека општината Желино има сериозни проблеми во сферата на домувањето, коишто директно влијаат врз квалитетот на животот, како и врз здравјето и перформансите во градењето на стабилно општество од аспект на субјективна и објективна благосостојба. Како општи заклучи може да ги споменеме следните:

- Релативно сиромашно, кое ја вклучува и инфраструктурата и физичките проблеми поврзани со домувањето
- Граѓаните имаат аверзија кон станарината, потстанарството или туѓата сопственост
- Недоволниот простор на домовите е една од ранливите категории на оваа општина
- Голем е бројот на членови кои живеат под ист покрив
- Недостатокот на социјални станови е евидентен
- Канализацијата и водата за пиење се акутни проблеми
- Треба да се инвестира во уличното осветлување
- Санитариите, т.е. голем број семејства имаат бањи и тоалети надвор од домот
- Општината има големи можности за развој, особено ако се реализира проектот на Владата за индустриската зона во Тетово.

На крајот, наша сугестија е државата да инвестира повеќе во ова подрачје, да се зголемат инвестициите за домување и комунални услуги, но, исто така, и локалната самоуправа и граѓанските иницијативи да аплицираат во разни меѓународни фондови за да се подобри квалитетот на живот. Претходно е важно да се прават перманентни анализи и планови за целисходни акции.

² Завод за статистика (2002) Попис 2002, Книга 3: 181

³ Во поедини села постои редукција на водата, од 24 часот навечер, до 5 часот наутро и од 11 - 18 часот во текот на денот. Во некои делови од населените места вода има многу ретко.

Литература

- Ален Е. (2008) Како функционираат градбите: Природниот ред на архитектурата, трето издание, Скопје: Арс Ламина.
- Ацески, И. (1995) Социологија на градот, Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Бартлет В. и другите (2010) Граѓански засновани анализи, Скопје: ЈИЕУ & UNDP.
- Givon, B. (1969) *Man, Climate and Architecture*, New Yor: Elsevier.
- Encyclopedia Britannica (1983), том V.
- Jackson, N. and Southers, C. L., „Housing and family well-being: A classroom approach to examining resource availability”. *Journal of Home Economics*. 85(2).
- Јашари Х. и други (2008) Социо-економски развој на руралните општини Желино, Сарај и Чучер-Сандево, Тетово (необјавен текст).
- Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија (2002) Републички завод за статистика, дефинитивни податоци, Книга 2 и 3.
- Random House Webster's Unabridged Dictionary, 1986: New York,
- Scot J.&Marshall G. (2005) *Dictionary of Sociology*, New York: Oxford University Press Inc.
- Vresk M. (2002) *Grad i urbanizacija*, Zagreb: Školska knjiga.
- Шигео, К. (2005), ПЈР Македонија: Проценка на сиромаштијата за 2002-2003, Скопје: Светска банка.
- CESCR General Comment 4: The right to adequate housing”. UN OHCHR. 1991-12-13. [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/469f4d91a9378221c12563ed0053547e?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/469f4d91a9378221c12563ed0053547e?Opendocument). Retrieved 2008-06-02
- <http://civilliberty.about.com/od/equalrights/f/Housing-Human-Right.htm>
- <http://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.so.06.080180.002325>
- <http://www.zhelina.gov.mk/perne.asp>
- <http://www.zhelina.info>, посетено на 23.11.2010.
- <http://statinfo.biz/Data.aspx?act=1762&lang=2>, посетено на 25.11.2010.

Prof. d-r. Ali Pajaziti**M-r. Agron Rustemi***Faculty of Public Administration and Political Sciences**SEE – University, Tetovo*

HOUSING IN RURAL COMMUNITIES IN MACEDONIA: THE CASE OF ZELINO

Summary

Housing has always been important factor in social policy that is directly related to the quality of life of the population, their general health and functioning. The article analyzed different theoretical approaches to the concept of housing, examines the importance of quality housing in rural and urban areas, this paper presents a sociological emphasis on the role of housing in the general welfare of the population.

In this paper is going to be analyzed the quality of housing in the Republic of Macedonia with a special focus on Zelino municipality located in Polog region and at the foot of the mountain Suva Gora. The municipality is composed of 17 villages and a total 24.390 people (data are taken from the last census of 2002). We will use action research that involves analysis of statistical data which will be supplemented with empirical research in the field through surveys and interviews about how the population in this region are satisfied with their housing conditions, whether and how satisfied the other factors that directly have impact on the quality of housing as a drinking water, street lighting, sewerage, electricity etc. Given that a municipality which is extended to 199 km² where some villages are in mountainous areas and who are physically are more isolated from other villages, which explores the fact whether and how local authorities are willing to provide equal conditions of this population versus the population living in more available parts of the municipality.

The topic is relevant because it is directly related to the quality of life of the population living in Macedonia, which may attract interest as in scientific circles also and in public ones.

Key words: housing, Zelino, municipalities, quality housing

Дипл. политиколог Елвис Мемети

364-787.9(497.7:=214.58)

Министерство за труд и социјална политика

Советник во Одделението за имплементација на

Стратегијата и Декада на Ромите

Состојби и предизвици во домувањето кај ромската популација во Македонија:

**Искуства од спроведувањето на НАП за домување од Декадата
за вклучување на Ромите**

Резиме

Според термините коишто често ги користиме - пристапот е веќе познат (процес, проект, акциони планови, национална стратегија, социјално домување, ромска декада, инклузија, интеграција). Ваквиот опишан пристап ја олеснува визијата тогаш кога сакаме да го опишеме она што треба да биде наспроти она што навистина е!

На почетокот на одминувањето на 5 години од Декадата на Ромите, очекувањата кај ромската заедница се големи (значителен процент од Ромите слушнале за Ромската декада, но реално мал број од нив ја познаваат суштината на процесот којшто трае), наспроти реалните очекувања кои сразмерно растат со сè поизразените проблеми од приоритетните области на Декадата на Ромите - со посебен акцент на домувањето и инфраструктурата на населбите каде што живее ромската заедница.

Сè почести се прашањата од типот: што е направено овие 5 години; како ќе се одвива натамошниот процес; дали домувањето останува и натаму најтешката алка во справувањето со проблемите со коишто се соочува ромската заедница; дали издвојувањето на националните средства за имплементација на акционите планови ќе ја поттикне реализацијата, со што ефектите ќе ги почувствува ромската заедница врз сопствена кожа.

Натамошниот текст претставува осврт, коментар и информации од спроведување на активностите од областа на домувањето, со акцент на ромската популација (деца, жени, самохрани родители, бездомници): изградени домови кои не се вклопени и не можат да се вклопат во ДУП и ГУП, диви населби и гета, вдомени домаќинства, инфраструктурата во ромските населби,

социјалното домување, станбените субвенции, квалитетот на домувањето, како и активности на коишто ромската заедница, во контекстот на ромската Декада, евентуално, би можела да се надева дека ќе донесат одредени поместувања во реализацијата на планираното. Наспроти реалната дис-крепанца помеѓу идејата и практиката, ромската популација живее со идејата за соодветен дом со стандардни услови за живот надвор од улицата и маргинализираните населби, во практиката се реализира возможното.

Вовед

Поттикнува од иницијативите на Светската банка и Институтот Отворено општество во текот на 2003/2004, Владата на Република Македонија се приклучи кон процесот наречен Декада за инклузија на Ромите. Во исто време, заради аспирациите на државата за влез во Европската Унија, паралелно се градеше Национална стратегија за Ромите, Национални акциони планови. Со тоа, беа воспоставени сите институционални аспекти за да започне процесот на имплементација.

Декадата за инклузија на Ромите, од февруари 2010 год. е влезена во својата втора половина на имплементација. Во овие, скоро пет години на процесот на подготовка на институционализација на НАП, Локални акциони планови, реализација на споредни проекти, политички превирања, координација, сепак отсутнуваат активни конзистентни систематски политики за имплементација на активностите предвидени во НАП. Рака под рака со образованието, вработувањето и здравствената заштита, домувањето како една од четирите области на НАП претставува едно од горливите прашања со кои се соочува ромската заедница. Ова го потврдуваат извештаите на бројни меѓународни

институции. Еден од важните извештаи кои зборуваат за ова е Акциониот план за подобрување на состојбите на Ромите и Синтите во областа на дејствување на ОБСЕ од 2003 година.⁴

Меѓусебната поврзаност на домувањето со другите области е голема, бидејќи лошите субстандардни услови често водат кон здравствени проблеми, без соодветно домување тешко се доаѓа до квалитетно образование, а без образование тешко се наоѓа соодветно вработување. Со оглед на причинско-последичните врски помеѓу домувањето и останатите области, од клучно значење е пристапот во решавањето на прашањето на соодветно домување на ромската заедница.

Аналогно на акционите планови за домување, Владата на РМ се обврза на подобрување на животниот стандард на ромското население со повеќе мерки, од легализирање на дивоградби, вклучување во социјални програми за обезбедување живеалишта (социјални станови), до распределба на државно земјиште за новоградби кои ќе бидат со легален статус. Имајќи предвид дека токму проблемите на Ромите со домувањето најакутно се манифестираат во контекст на локалните прилики и услови на живеење, разбирливо е дека

⁴ 2003, OSCE Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area.

успешноста на Националната стратегија првенствено е условена од нејзината практична реализација на локално ниво. Како резултат на тоа, одредени општини, каде што е сконцентрирано мнозинството ромско население, заедно со ромските невладини организации покренала иницијативи за донесување на локални акциони планови, заради пренесување на активностите од централно, на локално ниво⁵. Меѓутоа, поради отсуството на посебни издвоени средства и ресурси за имплементација на ЛАП⁶, поголемиот дел од активностите остануваат само на хартија.

Домувањето, честопати, се поврзува и како една од причините за социјалната исклученост на ромската заедница. Имено, социјалната исклученост на Ромите води и до неискористување на бенефициите коишто низ програми и мерки произлегуваат од активностите на централната власт. Според податоците на ромските организации од терен, дел од ромските семејства не успеваа да ја приложат потребната документација (последна платена сметка за електрична енергија или, пак, нерегулирани правно-сопственички односи на домовите, престојување во живеалишта под наем, каде што односите со газдите не се соодветно регулирани), што е, можеби, една од причините што дел од ромската заедница не може да биде корисник на субвенциите. Додека добрите намери остануваат на хартија, дел од наведените примери може повторно да се реплицираат во било која наредна активност.

2. Актуелна состојба

2.1 Правна рамка

Правото на домување е содржано во бројни меѓународни документи кои им наметнуваат на државите потписнички да преземаат активности со цел да се подобрат животните услови на сите лица кои не се во состојба да го остварат своето право на адекватно домување.

Во Меѓународната конвенција за економски, социјални и културни права, во Генералниот коментар бр. 4 од оваа Конвенција, Комитетот за економски, социјални и културни права на Обединетите нации го дефинира поимот адекватно домување како:

- Правна сигурност на сопственоста
- Достапност на сервиси, материјали и инфраструктура
- Достапност
- Локација, достапност до вработување, здравство, едукација, детска заштита и други социјални бенефиции

Одредбите содржани во овој документ и бројни меѓународни легални инструменти ја детерминираат и нашата нормативна рамка за обезбедување и заштита на правото на домување во Република Македонија. Во Република Македонија сè уште не постојат соодветни одредби во Законот за домување за дефинирање на поимот на адекватно домување, иако во рамките на Министерството за труд и социјална политика се подготвува и закон за социјално домување. Овој закон дополнително ќе го воспостави системот и начинот на остварување на

⁵ Според Законот за локална самоуправа ("Сл. весник на РМ" бр. 5, 29.01.2002) Надлежностите на општините во рамките на домувањето се издвојуваат (Урално и рурално планирање, Заштита на животната средина, Организирање и управување со комуналната инфраструктура, водоснабдување, улично осветлување, транспорт, јавна чистота).

⁶ ЛАП – Локални акциони планови.

социјалното домување, дефинирање на поимот, концептот и разбирањето на социјалното домување, со што би требало да се опфати и домувањето на најранливите категории на населението, меѓу кои спаѓаат и Ромите.

Во законодавството на ЕУ, одделно во сите држави членки се регулира социјалното домување како дел од домашното законодавство (во дел од државите-членки на ЕУ постои систем на т.н. општинско домување, каде што општините ги дефинираат највисоките ренти за социјалните групи, условите за домување, и сл⁷.).

2.2 Тековна состојба на домувањето кај ромската заедница

Општа констатација е дека условите во кои живее ромската заедница се мошне лоши, често под нивото на прокламираните стандарди на соодветно домување. Често се работи за долгорочно населени населби со нејасен сопственички статус⁸ надвор од урбаното планирање, немаат основна инфраструктура и услугите на државниот систем се тешко достапни. Според некои проценки, околу 70% од Ромите немаат документи за сопственост на нивното живеалиште.

Податоците говорат дека најголем број Роми во Македонија живеат во урбани населби (95%), при што побројно се сконцентрирани во посиромашните реони (гета) или во субурбани области. Според статистичките податоци и податоците од Пописот на населението спроведен во РМ во 2002 година⁹, најголем дел од ромската популација со

официјално регистрирано живеалиште (околу 45%) живее во само 10 општини: Битола, Винаца, Гостивар, Дебар, Куманово, Кичево, Прилеп, Тетово и Штип. Во однос на регионалната дистрибуција на населението, важно е да се нагласи дека, речиси, исто толку живеат на територијата на градот Скопје (43,06%), а дури половината од нив, во општината Шуто Оризари.

Ромите живеат во тешки услови за живот, со многу сиромашна и неразвиена инфраструктура. Околу 28% од ромското население живее во импровизирани домови, во сиромашни населби во кои постојат дивоградби или, пак, целата населба не е легално регистрирана, со крајно лоши, субстандардни услови, во големи семејства и повеќе лица во една просторија. Околу 50% од ромските домови немаат канализација и околу 61% немаат тоалет или бања внатре, во домот (УНДП 2003).

Имајќи ја предвид актуелната состојба на ромската заедница во однос на домувањето, како и одминувањето на 5 години од регионалниот процес Декада на Ромите, перцепцијата, т.е. согледувањата на заедницата за бенефитот од истиот процес е содржан и во последниот извештај на ДЕКАДНА СТРАЖА 2010, каде што ромските активисти го оценуваат напредокот од Декадата за вклучување на Ромите.

Според истиот, најголемо подобрување во однос на домувањето и инфраструктурата, ромската заедница забележува кај уличното осветлување (околу 1/4 од испитаниците). По ова, подобрување се забележува кај уредувањето на улиците во населбите каде живеат Роми (14 %),

⁷ http://www.cecodhas.org/index.php?option=com_content&task=view&id=75&Itemid=117

⁸ Според последниот неформален извештај за човековите права, граѓанските организации изјавиле дека кај Ромите постојат околу 14.000 случаи на нерешени имотно-правни односи.

⁹ Државен завод за статистика на Македонија, ИСтатистички годишник и Попис 2002.

а нешто помалку кај снабдувањето со вода (11%). Одредено подобрување има во однос на електричната мрежа, а најмало кај канализационата мрежа, зеленилото и јавните објекти. Најголем број од одговорите се дека состојбите, споредено со периодот пред пет години, не само што не се изменети, туку дури и се влошени.

Во скопските општини, најголем приоритет треба да се даде на зеленилото и јавните објекти, а во Шуто Оризари, на проблемот со снабдувањето со вода. Од останатите општини, во Прилеп најголемо внимание треба да се посвети на канализационата мрежа, со оглед на тоа што 90% од испитаниците сметаат дека состојбата е влошена. Интервенции на електричната мрежа се неопходни во Кичево и Гостивар, а во Штип, Кочани и Дебар треба да се работи на зеленилото и парковите. Во Куманово и Делчево како поголем проблем се посочува уличното осветлување, во Битола и Пехчево – уредувањето на улиците, а во Тетово – водоснабдувањето и уличното уредување. (Извадок: Декадна стража 2010: Роми активисти го набљудуваат напредокот на декадата за вклучување на ромите 2005-2015).

Според истиот Извештај, голем дел од испитаниците како најголем проблем го наведуваат и немањето на документи за сопственоста на нивните живеалишта. Токму поради тоа, честопати, немањето соодветна документација придонесува и за откажување од бенефитот на некои социјални услуги.

Наспроти ваквите укажувања за оценка на напредокот во областа на домувањето, стојат и официјалните политики за интеграција и вклучување во рамките на Декадата и Стратегијата на Ромите.

Во однос на состојбата на домување кај ромската заедница, како главен извор на информации се земени податоци и извештаи од граѓанските организации. Од страна на државата досега сè уште не се изготвени квантитативни податоци и систематски информации коишто би упатувале на одредена состојба на етничката заедница од аспект на домувањето, иако во Стратегијата на Ромите се истакнува потребата за прибирање на релевантни статистички податоци за најранливите категории кои се недоволно покриени со досегашните мерки. Тоа, пак, од друга страна, го оневозможува евалуирањето на политиките и програмите, развивањето на индикатори кои ќе ја отсликаат мултидимензионалната природа на социјалната ексклузија и запоставеноста на одредени права на групите. Како и во други земји, така и во Република Македонија нема точни податоци за вкупниот број на Роми бездомници, нерегистрирани гета, иако постојат мерки и идентификувани проблеми прикажани во ревидираниот Национален акционен план за домување.

Република Македонија во споредба со останатите земји беше лидер во процесот (прва земја којашто донесе национални акциони и оперативни планови во рамките на Декадата и посебна Стратегија за Ромите во Република Македонија, којашто беше усвоена од Парламентот). Донесувањето на двата клучни документа дадоа добра основа за почеток на процесот. Приоритетите за интервенција, меѓу кои и домувањето, беа евидентирани на хартија, додека, пак, во практиката недостасуваше примена на предвиденото. Се создаде впечаток дека во плановите постои дискрепанца помеѓу желбите,

можностите и роковите предвидени за имплементирање на активностите. Заради таа цел, се пристапи и кон ревидирањето на НАП за периодот 2009-2011, што кореспондираше со позитивната клима да се опстои во акцијата. Во рамките на ревидираните НАП, за првпат се предвиде и структура за имплементација на НАП (со примарен акцент на ресорните министерства од областите: образование, домување, вработување и здравство, Министер без ресор - Национален координатор, Министерство за труд и социјална политика - Одделение за спроведување на Стратегијата и Декадата на Ромите и Национално координативно тело - составено од претставници на релевантните министерства и државни институции и претставници на НВО).

Во рамките на ревидираните НАП од областа домување, се идентификуваа неколку приоритетни проблеми поврзани со целните групи: деца, жени, самохрани родители кои се бедомници и живеат на улица, домови кои не се, и не можат да се вклопат во ДУП и ГУП, домаќинства кои биле изманипулирани (купени домови кои немале право да се продаваат - потреба од целосно вдомување), вдо-

мени домаќинства коишто треба да се преселат на друго место поради густата населеност во населби претежно населени со Роми. Како генерална цел на НАП за домување, се предвидува вдомување на ромски домаќинства (најмалку 400) според минимални стандарди за домување, за периодот 2009-2011, преку социјално домување, и реконструкција на домови, урбанизација и административна поддршка за документација и подобрување на инфраструктурата (улици, водовод, канализација) на 13 населби претежно населени со Роми.

Министерството за транспорт и врски, како ресорно Министерство во областа домување, во рамките на посебна Програма за поддршка на имплементација на Декадата и Стратегијата на Ромите, предвидува средства за имплементација на НАП (од Буџетот на Министерството за транспорт и врски, во 2009 год. беа издвоени 5.000.000 ден. за Декадата на Ромите¹⁰).

Во однос на инфраструктурните проекти спроведени од страна на Министерството за транспорт и врски за периодот 2008, 2009, 2010, направено е следново:

Инфраструктурни проекти	2008	2009	2010
Фекална и атмосферска канализација, реконструкција на канализациона мрежа	Прилеп, Св. Николе	Шуто Оризари	Прилеп, Штип, Карпош, Кичево, Топаана, Гази Баба, Куманово
Поставување водоводни системи, реконструкција на водоводна мрежа	Шуто Оризари		Битола, Делчево
Подземни инсталации и асфалтирање			Битола, Кочани, Винаца

Од приложеното може да се констатира дека во однос на НАП, најмногу напори и средства се вложуваат за подо-

брување на инфраструктурата на населбите каде што живеат Роми. Вкупниот износ на средства од 10.894.000,00

¹⁰ Извор: Веб страницата на Министерството за финансии http://www.finance.gov.mk/files/budget_2009_final.pdf

ден. (177.000,00 евра) се определени во Буџетот на Република Македонија за 2010 год. за поддршка на имплементацијата

на Декадата и Стратегијата за Ромите, за изградба на комунални инфраструктурни проекти во соработка со општините.

Изградба на социјални станови доделени на ромски семејства	2008	2009	2010
Скопје	/	/	19 стана
Кочани	/	/	7 стана
Крива Паланка	/	/	12 стана
Кичево	/	/	4 стана
Охрид	/	/	10 стана
Кавадарци	/	/	9 стана

Исто така, одредени активности се преземаат и во однос на доделувањето на социјални станови на ромски семејства, со што се овозможува нивно вдомување според минимални стандарди преку социјално домување (општа цел на НАП). Во 2010 год. е извршена распределба на станови на 8 објекти, со 339 социјални станови, од кои 61 се доделени на ромски семејства (согласно Одлуката на Владата, 10% од предвидените социјални станови да бидат распределни на ромската популација).

Во однос на потребата од поголема комуникација помеѓу ромската заедница и институциите на системот, административна и логистичка поддршка за одредена документација (идентификувани како проблем во НАП за домување), Министерството за труд и социјална политика преку ромските информативни центри (партнерски проект на МТСП и НВО што се спроведува во 8 општини во РМ: Тетово, Гостивар, Прилеп, Битола, Куманово, Штип, Делчево и Скопје) придонесува за зголемување на информираноста на ромската заедница во однос на одредени административни процедури и потребни документи за остварување на одредени права. На тој

начин, поголемиот дел од огласите и активностите од соодветната област се достапни до ромската заедница.

Како што може да се забележи од горенаведените табели во однос на Акциониот план за домување на Ромите, се преземаат соодветни активности за надминување на проблемите со кои се соочува ромската заедница. Сепак, генерална карактеристика која ги одликува истите е ДИСКОНТИНУИТЕТ во спроведувањето на активностите, при што таквата констатација се забележува токму во изминатите 5 години.

Ваквите позиции само потврдуваат дека надлежните органи не издвојуваат перманентни средства во соодветните буџети. Решавањето на прашањето со домувањето бара ангажирање на големи материјални средства, ресурси, човечки капацитети и, пред сè, политичка волја. „Убави планови, но многу малку пари, за многу програми“ е честата клаузула која ја практикува како централната, така и локалната власт, со што ги запоставуваат капиталните проекти кои се однесуваат на инфраструктурата на местата каде што живеат Ромите и даваат предност на проекти кои носат поголеми политички гласови.

Најдобри практики: Искуства од земјите учеснички во Декадата на Ромите

Повеќето земји-учеснички во Декадата на Ромите се соочуваат со, речиси, истите проблеми во поглед на домувањето. Единствено нешто што се разликува е пристапот и начинот на кој останатите земји преземаат акции за решавање на овие проблеми.

Така, на пример, во: Бугарија, Чешка, Романија и Словачка се пристапува во градење на социјални станови и подобрување на инфраструктурата во рамките на постојните маинстреам политики и програми.

Во Унгарија постои програма за т.н. градови - колиби, таргетирани се 39 ромски села, каде што треба да се изградат соодветни живеалишта со сета неопходна инфраструктура. За таа намена, од страна на локалната власт и централниот буџет се издвоени 12 милиони евра.

Во Бугарија постои Национална програма за подобрување на условите за домување на Ромите којашто треба да се имплементира во наредните 10 години. Во периодот 2007 – 2009, Програмата беше финансирана со 10-11,7 милиони лева од државниот буџет. Во 18 општини, за околу 8.000 граѓани од ромската заедница, се преземени околу 20 проекти за реконструкција на водоводните системи и канализационата мрежа.

Во Полска е ставен фокус на реконструкција на канализациониот систем, водоводниот систем и достапноста на областите со електрична енергија. Во таа насока се изградени 44 нови со-

цијални станови за припадници на ромската заедница. Во Романија, од 2008 год. се спроведува пилот-програма за социјално домување на ромската заедница, во која е предвидено изградба на 300 социјални станови, во 8 региони во земјата.

Според поставените цели и индикатори, Хрватска има добар напредок во однос на домувањето на Ромите. Од вкупно 14 општини кои имаа обврска да направат планови за подобрување на домувањето на Ромите, дури во 12 се донесени вакви планови. Само две населби во целата држава ги исполнувале овие услови за легализација, додека до крајот на 2007 година, 11 населби ги исполнуваат критериумите и се дел од соодветните урбанистички планови. Според Канцеларијата за национални малцинства, од вкупно 13 населби, 9 се легализирани и го немаат статусот на дивоградби.

Европската Унија преку своите препораки до земјите-членки и нивните национални законодавства прави одредени напори во решавањето на проблемот со домување на ромското население. Во рамките на ЕУ политиките, на располагање стојат и структурните фондови за периодот 2007 – 2013 за социјални проекти за домување (вклучувајќи проекти за легализација на ромските домови и обезбедување на неопходната инфраструктура). Во таа насока, Европската комисија подвлекува и ги охрабрува земјите да ги искористат Структурните фондови за подобрување на животните услови на ромската заедница.

Заклучок и препораки

По пет години од започнувањето на спроведувањето на Декадата за вклучување на Ромите 2005 – 2015, може да се заклучи дека како резултат на преземените активности и мерки се постигнати позитивни промени во одредени области, но општ е впечатокот дека е неопходен посериозен пристап и ангажман на државата на централно и локално ниво.

Според поголемиот дел од ромското население, резултатите можат да се споредат со позитивна нула, од аспект на обемиот материјал за работа во однос на домувањето на ромската заедница. Сепак, може да се констатира одреден напредок во рамките на спроведувањето на генералната политика. Непостоењето на соодветна структура на локално ниво за имплементација на активности од Декадата и Стратегијата на Ромите, како и посебни ставки во буџетите на општините за имплементација на ЛАП, е во спротивност со намерата за децентрализирање на активностите на примарното ниво, од каде што произлегуваат поголемиот дел од проблемите. Од друга страна, пак, и досегашното ниво на политичка партиципација и политичка моќ на ромските лидери не го задоволува соодветниот критериум – ништо за Ромите, без Ромите. Впрочем, учеството во процесот на планирање и координација, како и поврзување на парцијалните активности со маинстреам политиките, и поголемо издвојување на национални средства на годишно ниво за реализација на дел од активностите предвидени во ЛАП, е предизвик на којшто одговорните лидери соодветно треба да одговорат. Во спротивно, жариштето на проблемот и понатаму ќе

расте и негативните ефекти ќе се мултиплицираат.

Потребно е издојување на буџетски средства за имплементација на локалните акциони планови, со посебен акцент за интегрирање на постојните ромски гета во приспособени живеалишта во согласност со стандардите за живеење. На гетоизацијата мора да се пристапи со интегрирачки елементи на вклучување и разбирање на постојните недостатоци на специфичната група којашто произлегува од таков склоп на живеење. Ромските населби не смеат да бидат генератор на социјална исклученост. Напротив, разликите и стандардите мора да се промовираат како позитивна страна.

Првенствено, поддршката на политиките треба да се насочи кон: обезбедување на живеалишта за Ромите кои немаат свои домови, односно кои живеат во, таканаречени, „картонски маала“; идентификување на бројот на такви семејства и нивно вклучување во постојните афирмативни мерки; надминување на ризиците од останување без дом; а потоа и на подобрување на условите за живеење во домовите каде што живее ромската заедница. Исто така, предложени се и мерки за: субвенционирање на домувањето на социјално загрозените лица, со надоместување на одреден процент од рентата; воведување на алтернативи и услови за домување за лицата без соодветно домување во јавни станбени единици; како и бесплатно вдомување на Ромите или обезбедување на домови под наем, со ниска цена на наемнина.

Отстранувањето на ризиците од останување без дом, треба да има приоритет во активностите, во спротивно, мерките за домување би се покажале неуспешни, бидејќи ќе се појават нови бездомници.

„Картонските маала“ се крајниот резултат на социјалната исклученост и генератор на одредени девијации. „Би биле задоволни, ако ништо друго, барем децата кои живеат во „картонските куќарки“ да се сместат во соодветен дом во текот на Декадата на Ромите“ – се дел од најчестите изјави во секојдневниот говор на ромските интелектуалци. Во таа насока, проактивното делување на РИЦ на информирање на ромската заедница за можностите на локално ниво, заедно со институциите на подрачните единици и ЕЛС, мора поагресивно да работат на вклучување на оваа ранлива категорија во постојните мерки.

Дополнително, неопходен е и поголем ангажман за решавање на проблемот со домувањето на Ромите кои се привремено сместени во колективни центри. Досегашното сместување во колективни центри создава впечаток кај ромската заедница дека тоа е единственото нешто што следува кога немаш свој дом, иако условите за сместување не соодветствуваат на стандардите. Следењето на дел од семејствата сместени во колективните центри во процесот на остварување на примарните права од областите здравство и образование, од страна на социјалните служби, како целосно да се запоставува.

Поаѓајќи од фактот дека многу аспекти од животот на граѓаните зависат од нивниот дом (постојаната адреса на живеење, на пример, е предуслов за повеќе јавни услуги, односно остварување на

различни права, поседувањето на дом во кој работник или ученик можат да се одморат за следниот работен ден, исто така, е предуслов за нивната продуктивност и успех, итн.), го прави решавањето на проблемите поврзани со домувањето уште повеќе итно и важно. Во однос на проблемот со документите, во рамките на Министерството за труд и социјална политика е формирана работна група, која по одржувањето на Регионалната конференција, „Овозможување на пристап на Ромите до документи за лична идентификација – регионален предизвик“, предложи конкретни мерки за надминување на проблемот. Постоеното на фискални и законски импликации, го отежнува процесот на нивно усвојување. Во очекување на нивно усогласување и примена, сепак останува надежта за прекинување на магичниот круг на исклученост и заменување на терминот фантоми, со граѓани на Република Македонија.

Од особено значење во реализирањето на дел од мерките предвидени во ревидираниот Национален акционен план, е и донесувањето на Законот за третман на бесправно изградени објекти. Очекувањата се дека голем дел од ромските населби кои имаат нелегална градба и не се регистрирани во постојните евиденции, по донесувањето на Законот може да се евидентираат и соодветно да бидат дел од ДУП И ГУП.

Преземање на активности коишто би значеле СООДВЕТЕН ДОМ за сите, е идеална ситуација за совршен крај.

Користена литература

Влада на РМ (2010) Национална стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во Република Македонија 2010 - 2012, Скопје

Државен за статистика (2002), Попис на населението, Скопје: Државен завод за статистика

European Union Agency for Fundamental Rights (2009), Housing conditions of Roma and Travellers in the European Union, Comparative Report

European Commission, (2010), Commission Staff Working Document - Roma in Europe: The Implementation of European Union Instruments and Policies for Roma Inclusion

Европска комисија 2010, Социјално домување. Посетено на 24.11.2010
http://www.cecodhas.org/index.php?option=com_content&task=view&id=75&Itemid=117

Закон за домување на РМ. „Службен весник на РМ“, бр. 99/2009. Изменување и дополнување, 26.04.2010

Закон за локална самоуправа на РМ. „Службен весник на РМ“, бр. 5,

ИнСоК, 2010, МК Декадна Стража 2010 - Роми активисти го набљудуваат напредокот на Декадата за вклучување на Ромите 2005 - 2015, Скопје

Милевска - Костова Н., Еминова Е. (2006) Состојби и предизвици во домувањето и здравството, Скопје

Министерство за транспорт и врски (2010) Презентација на преземени активности во областа на домувањето, Скопје

Министерство за труд и социјална политика (2005), Стратегија за Ромите во Република Македонија, Скопје, 29.01.2002

OSCE (2003) OSCE Action Plans on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area

OSCE (ODIHR), 2006, Roma Housing and Settlements in South – Eastern Europe, Summary and Recommendation

Реџеџи Н. (2006) Декада на вклучување на Ромите - Прогрес и стагнација, Скопје

Situation and challenges in the housing for the Roma population in RM:

The experiences from the realisation of the NAP for housing from the Decade for inclusion of Roma

Summary

In fact, according to the terms that we often use, the approach is already known (process, project, certain framework, action plans, national strategy, researches, Human Rights, Decade of Roma Inclusion, integration). When we describe an approach in this way it becomes easier for us when we need to visualize and describe what should be against what really is! Today, at the beginning of the end of the fifth year of the Decade of Roma Inclusion, the expectations of the Roma community are big (a significant percentage of the Roma have heard about the Decade but in reality only a small number of them know the essence of the process that is taking place) against the real expectations which proportionally grow with the more expressed problems in the community, and the growing doubt about the success of this process.

Very often there are questions like: what has been done in the past five years; how would the processes develop further on; will the conflict among us inhibit the process; will the Government begin to realistically allocate finances for the implementation of the Action Plans.

The following text represents comments and information about implementation of the activities from the field of Housing with accent of Roma population. Despite the real discrepancy between the idea and practice, the Roma population live with the idea of a proper home with standard conditions of life outside of street and disadvantaged neighborhoods, while in practice is realized that what is practically possible.

Практики на домување кај лицата со интелектуална попреченост: Служби за домување со поддршка во заедницата

Резиме

Со појавувањето на т.н. „социјален модел“ во текот на 20 век, кој е спротивен на претходниот доминантен „медицински модел“, се отпочна промовирањето на правата на лицата со попреченост и нивна вклученост во општеството. Овој холистички модел, карактеристичен за земјите од Западна Европа, полаку се развива и во земјите од Југоисточна Европа (ЈИЕ). Развојот на социјалниот модел (служби за домување со поддршка во заедницата) претставува алтернатива за институциите за долгорочен престој на лицата со попреченост и е од суштинско значење за постигнување вистинска социјална вклученост. Промовирањето на социјалната вклученост и почитувањето на човековите права се дел од основните компоненти на членството во Европската Унија. Тоа значи дека лицата со попреченост имаат можност да ги остварат своите фундаментални права, да направат сопствен избор, да стекнуваат нови вештини, да развијат односи со други луѓе и да добијат поддршка соодветна на нивните индивидуални потреби.

Развојот на меѓународната легислатива за правата на лицата со попреченост во текот на 70. години, претставува, исто така, водилка за основање на службите за домување со поддршка во една заедница. Со усвојувањето на Стандардните правила за изедначување на можностите за лицата со попреченост во 1993 г. на Генералното собрание на ООН се претставуваат правата на лицата со попреченост како прашање на еднаква можност, отколку на прашање за специјални потреби. Во земјите на Југоисточна Европа (ЈИЕ) во различни етапи за пристап во ЕУ, клучниот правен инструмент е Препораката (бр. 92) на Советот на Европа на Комитетот на министрите на земјите членки за кохерентна политика за лицата со попреченост.

Во однос на финансиската перспектива на овие служби, резултатите се прикажани во повеќе извештаи за институционалната грижа и службите за

домување. Во нив се реферира дека нема доказ, дека моделот на службите за домување е битно поскап од институциите. Други студии наведуваат дека грижата во институциите може да биде поскапа од грижата пружена во службите, но проценката на директните и индиректните трошоци – и за долготрајните бенефити на зголемено социјално учество – сепак, останува отворена. (Ward, H., Holmes, L. and Soper, J. 2008)

Битен елемент за овие служби е дека мора да се воспостави ефикасна мрежа на квалитетни служби за домување и да се развијат стандарди за квалитетот на услугите и системи за мониторинг.

Согласно ЕУ практиките, квалитетните служби за домување работат според следните принципи:

- Секое лице треба да добие поддршка во согласност со сопствените лични потреби;
- Секое лице со попреченост има право да живее во заедницата;
- Лицата со попреченост треба да бидат вклучени во вообичаената средина во поглед на домувањето и вработувањето и во социјалните и културните активности во заедницата;
- Програмите за домување во заедницата треба да обезбедат домување со големина на едно семејство;
- Треба да се промовира развојот на социјалните односи помеѓу луѓето со попреченост и другите членови на заедницата;
- Лицата со интелектуална попреченост треба да имаат реални можности да партиципираат во општеството и да развиваат вештини кои им се потребни за, колку што е можно, понезависно живеење;
- Вклученоста на лицата со попреченост и нивните семејства во креирањето, мониторингот и евалуацијата на услугите за поддршка кои се базирани во заедницата е од суштинско значење.

Вовед

Едно од прашањата што се наметнува во услови на транзиција и промена на погледот во однос на лицата со интелектуална попреченост, е и нивното домување. Тоа треба на лицата со интелектуална попреченост сместени во институции, да им овозможи да го започнат повторно својот живот и да бидат ослободени од заштитните институции.

Како земја потписничка на повеќе меѓународни документи, Република Македонија е обврзана на овие лица да им обезбеди посебна заштита, прилики и можности за здрав и нормален развој, бенефиции во социјалното и здравственото осигурување, лечење и посебна медицинска нега, да ги заштити од било каков вид на дискриминација, и сл.

Политиката на Советот на Европа и ООН за лицата со попреченост наведува дека „на лицата со попреченост треба да им се обезбеди целосно и активно учество во животот на заедницата и да им се овозможи да бидат ослободени од институционализација и ограничувања”.

Во денешно време, меѓународната заедница, претставена преку клучните актери, како што се Обединетите нации, Европската Унија и Советот на Европа, ја потврди потребата од промена на парадигмата во начинот на кој општеството им пристапува на лицата со интелектуална попреченост. Интелектуалната попреченост се набљудува како прашање на човекови права. ООН, УНЕСКО, УНИЦЕФ, Светската здравствена организација, Меѓународната организација на трудот и

други организации особено во втората половина на минатиот век, донесоа многу значајни резолуции, декларации, ставови, препораки, извештаи и други документи што се однесуваат на положбата и грижата на лицата со интелектуална попреченост, гледано како од аспект на здравствената и социјалната заштита, така и од аспект на правната заштита, како една од основните компоненти во посоодветно креирање на политиката за заштита на лицата со интелектуална попреченост.

Лицата со интелектуална попреченост ги имаат истите права како и сите други граѓани, но поради нивната попреченост имаат и право на дополнителна заштита. Живеењето во заедницата има многу поголемо значење отколку подобрување на животните услови на лицата со попреченост преку промена на местото на нивното живеење. Тоа значи дека лицата со попреченост имаат можност: да ги остваруваат своите фундаментални права, да прават сопствен избор, да стекнуваат нови вештини, да развиваат односи со други луѓе и да добиваат поддршка соодветна на нивните индивидуални потреби.

Теориска основа

Во текот на доцните години од XX век се појави т.н. „социјален модел“ (како резултат на социјалните бариери, превенира лицата со попреченост да учествуваат во општеството). Овој модел е спротивен на претходниот доминантен „медицински модел“ (во кој хендикепот е сметан како патологија на индивидуата) кој дотогаш се базирал најмногу врз обезбедувањето на услугите за лицата со попреченост насекаде низ светот.

Во овој социјален тек, филозофијата на независно живеење (домувањето со поддршка) беше развиена од организациите на лицата со попреченост, ставајќи акцент на концептите на лична контрола, права и одговорности.

Неодамна развојот на холистичкиот модел дава едно глобално разбирање за хендикепот, во кој се земени превид сите димензии. Таквиот холистички пристап ги препознава инпутите од разни сфери (биомедицински, рехабилитациони, социјални и човекови права). Холистичкиот пристап е фундаментален за развојот на сеопфатни и инклузивни политики, планирање и имплементирање на интердисциплинарните и индивидуалните сервиси. Процесот на создавање на хендикепот е модел кој налага холистички пристап, во кој: хендикепот го дефинира како нарушување на животните навики на личноста како резултат на динамичната интеракција помеѓу личните фактори (оштетеноста или хендикепот) и надворешните фактори (пречки).

Меѓународен контекст

Правна рамка и меѓународни документи

Националните политики - иницијативи во западните земји (Италија, Германија, Англија) ги вклучуваат: Законот 180 во Италија (1978), кој ги затвора психијатриските болници, Експертската комисија (1988) во Германија, ги поставува целите за развој на интегрирани сервиси базирани во заедницата, и во Англија, Рамковните национални сервиси за ментално здравје и стари лица, Вреднување на лицата и Белата книга за лицата со интелектуална

попреченост. СЗО аргументира дека националната политика за ментално здравје, на пример, е императив за издигнување на свеста и обезбедување на ресурси, но мора да биде најнова и широко прифатена. Исто така, мора да биде разгледана и да ги содржи сите акции потребни за задоволување на потребите за лицата со попреченост и да биде имплементирана (во земјите кои нудат доказ на регионални или локални варијации во имплементацијата). Исто така, би требало да биде донесена во консултација со лицата кои ги засегаат проблемите.

Меѓународните рамки и конвенции овозможуваат важен дел за креирање на националните политики. Во повеќето европски земји, лицата со попреченост не ги уживаат истите можности и права како и останатото население. Примарните меѓународни извори за човекови права и нивната важност за домувањето и независното живеење можат да се видат во Табелата 1. Многу лица со попреченост немаат права да бидат заштитени, без оглед на ограничената природа на законите кои биле основа за создавање на овие декларации.

Постојат меѓународни декларации за посебни групи на луѓе, како: „Принципи за заштита на лицата со ментални болести и за подобрување на медицинската грижа“, усвоени од Генералното собрание на ООН во 1991 година, во кои се поставени основните права и слободи за лицата со попреченост и оние кои се сместени во психијатриските установи, поврзано со Декларацијата од 1996 година за економски, социјални и културни права. Овие принципи покриваат прашања кои претставуваат критериуми за утвр-

дување кога некој има ментално заболување, заштита и доверливост, стандарди за грижа, правата на лицата во институциите и обезбедување на ресурси.

На европско ниво, во 1950 година е донесена Европската конвенција за човекови права и основни слободи, поддржана од 46 земји во Советот на Европа и, секако, тука се вклучени и статутите на ЕУ, принципите и насоките, како членот 6 од Уставот на ЕУ и поглавјето за Основните човекови права. Зелената книга на ЕК од 2005 година за менталното здравје, ги става човековите права во центарот на овие предлози, поврзани со обезбедување на почитување, борба против стигма и дискриминација, промовирање на еднаквост и социјална инклузија, учество во донесувањето на одлуки.

Промовирањето на грижата во заедницата и домувањето со поддршка е основа на сите предлози. Зелената книга е произлезена од Декларацијата од 2005 година на Конференцијата на

европските министри за здравство (СЗО Декларација за ментално здравје за Европа, „Соочување со предизвиците, градење на решенија“). Причината да се биде дел од ЕУ стратегијата на полето на менталното здравје е само додадена вредност на акциите на земјите членки кои дејствуваат сами. Секако, ниту една од овие декларации и поставени принципи нема да бидат вредни ако не се имплементираат, и постојат неколку санкции достапни за меѓународните тела во случај на непридржување кон истите. Така, „кафезните кревети“, хемиските принуди, самиците, физичкото и сексуалното злоупотребување, електро-терапијата без анестезија или ослабување на мускулите, продолжува да ги карактеризира многу институции во Европа, со бесрамно прекршување на договорените меѓународни принципи. Иако постојат многу бариери за индивидуалните корисници чии права се прекршени, во рамките на Европската конвенција за човековите права тие можат да ги достават своите жалби до Европскиот суд за човекови права.

Табела 1. Меѓународни човекови права и домување со поддршка (независно живеење)

Инструмент	Значење на домувањето (независното живеење)
Универзална декларација за човекови права 1948	Опсегот на цивилните и политичките права и економските, социјалните и културните права, како: правото на живот на слобода, правото на брак и основање на семејство, правото на работа и правото на адекватен стандард на живеење. Член 1: „Секое човечко суштество е родено да живее слободно и е еднакво во дигнитетот и правата...“
ООН Меѓународен договор за цивилни и политички права, 1966	Вклучува: право на живот, право на слобода, право на брак и основање на семејство, право на учество во водењето јавни работи, право на глас. Клучен принцип на еднаквост: „понекогаш бара од партиите на државата да преземат афирмативна акција за да се намалат или елиминираат условите во кои се предизвикува - прави дискриминација“

ООН Меѓународна повелба за економски, социјални и културни права, 1966	Вклучува: право на работа, право на достигнување на највисок достапен стандард за физичко и ментално здравје. Во однос на лицата со попреченост е... да се преземе позитивна акција да се намалат структуралните недостатоци и да се даде соодветен третман... „за да се постигнат целите на целосно учество и еднаквост во општеството за сите [лицата со попреченост]“.
Конвенција за правата на децата на ООН, 1989	Член 23: препознавање дека сите деца со попреченост „треба да уживаат целосен и скроман живот, во услови во кои се обезбедува достоинство, промовирање на самоуверување и можности децата активно да учествуваат во заедницата“.
Конвенција на ООН за правата на лицата со попреченост 2006	Член 3 реферира дека генералните принципи, вклучуваат: „Почит за битно достоинство, индивидуална автономија вклучувајќи слобода да се направи слободен избор и независност на лицата“ Член 19 обезбедува за препознавање на „еднаквото право за сите лица со попреченост да живеат во заедницата...“.
ООН Правила на стандарди за еднаквост на можностите за лицата со попреченост, 1990	Учество во главни прашања. Предусловите за учество, вклучуваат потреба за обезбедување на развој и сервиси со поддршка... да се помогне [лицата со попреченост] да го зголемат нивното ниво на независност во дневното живеење и да ги уживаат своите права“ (Правило 4). Клучните области за учество вклучуваат: образование (Правило 6), вработување (Правило 7) и семеен живот и личен интегритет (Правило 9). Државата треба „да креира легални основи за мерки со кои ќе се постигнат целите за целосно учество и еднаквост за [лицата со попреченост]“ (Правило 15).

Националната правна рамка за формирање на службите за домување во Република Македонија

Република Македонија е потписник на меѓународни документи кои правно ја обврзуваат да преземе конкретни акции за подобрување на општествената положба на лицата со интелектуална попреченост, и тоа: Повелбата на ООН, Универзалната декларација за човекови права (1948 година), Резолуцијата на ОН за стандардните правила за изедначување на можностите на лицата со хендикеп (од 1993 година, Резолуцијата 48/49), Европската конвенција за чове-

кови права (1950 година), Европската социјална повелба, 1961 (ревидирано Поглавје, 1996), Конвенцијата на ООН за правата на лицата со попреченост, 2006.

Република Македонија на 30.03.2007 година ја потпиша Конвенцијата на ООН за правата на лицата со попреченост, но не го потпиша и придружниот Опционен протокол. Меѓународната Конвенција во која се промовира и заштитата на лицата со интелектуална попреченост, ќе даде значаен придонес за донесување промени во пристапот кон лицата со интелектуална попреченост ширум светот. Во самата Конвенција се наоѓа и

основното право на лицата со интелектуална попреченост да живеат во заедницата и да учествуваат во општествениот, културниот, политичкиот и економскиот живот.

Правата на лицата со интелектуална попреченост во Република Македонија се регулирани и со Уставот на Република Македонија и Законот за социјална заштита. Според член 35 од Уставот, Република Македонија е должна да обезбеди посебни услови и права за оваа категорија на луѓе, заради нивно вклучување во општествениот живот. Член 39 од Законот за социјална заштита („Сл. весник на РМ“, бр. 79/09) ги содржи следните одредби кои се значајни за отпочнување на деинституционализацијата и развојот на алтернативните социјални служби за домување во заедницата: Правото на живеење со поддршка во мал групен дом се обезбедува за лица кои немаат соодветни услови за живеење во нивните семејства, или за лица кои немаат семејства, како и за лица кои поради некоја од наведените причини се сместени во институции за социјална заштита.

Покрај Уставот и Законот за социјална заштита, Република Македонија има донесено и Национална стратегија за изедначување на можностите на лицата со хендикеп во Република Македонија и Национална стратегија за деинституционализација на системот на социјална заштита 2008-2018 година, со цел успешно спроведување на деинституционализацијата на лицата со интелектуална попреченост. Во согласност со Националната стратегија за деинституционализација на системот на социјална заштита на Република Македонија, Министерството за труд и социјална политика, во декември 2008 година отпочна со деинституционализација на ЈУ Специјален завод - Демир Капија, преку обезбедување на вонинституционални форми на згрижување на лицата со интелектуална попреченост. Во развивањето на политиките за социјална заштита, Република Македонија ги следи европските политики. Така, спроведувањето на националната стратегија е компонента од Националниот план за приближување на законодавството на Република Македонија со европското *acquis* (NPAA).

Службите за домување и живеењето во заедница - реалитет

Иако службите за домување се битни за осигурување на лицата со попреченост, им се овозможуваат нивните основни права, сепак службите како такви не се доволни. Тие мора да бидат фокусирани да им се овозможи на лицата со попреченост да бидат вклучени во нивните заедници и да ги постигнат нивните целосни потенцијали. На тој начин, тие мора да промовираат „живеење во заедница“ (исто така познато како „независно живеење“). Всушност, живеењето во заедница реферира на: „...лица со попреченост кои се способни да живеат во нивните заедници како еднакви граѓани, со поддршка која ќе им биде потребна да учествуваат во секојдневниот живот, како живеење во нивните сопствени домови со нивните семејства, одење на работа, одење на училиште и учествување во активности на локално ниво.“ (ECCL: November 2008).

Некои истражувања покажуваат „многу“ добри резултати за лицата со попреченост кои добиваат поддршка во службите за домување. Нивните семејства и персонал ги поддржуваат во тоа. Да се постигне целта на живеење во заедница, развојот на квалитетни служби за домување во заедницата мора да биде заснован врз основните вредности за еднакво граѓанство и социјална инклузија. (Included in Society, 2003)

Клучни принципи за службите за домување базирани во заедницата:

- Насоченост кон себе. (Тие се приспособени кон потребите на индивидуата, желбите и аспирациите. Обезбедување на помош на личноста да ги постигне своите цели и адаптирање на видот и нивото на поддршка, понекогаш и прекувремено).
- Тие го усвојуваат социјалниот модел на попреченост. Ова значи дека бариерите, предрасудите и исклучувањата од општеството (намерно или по грешка) се ултимативните фактори кои одредуваат кој е со попреченост и кој не е дел од општеството. Се препознава дека некои лица имаат физички, интелектуални или психолошки разлики од статистичката средина, кои можеби понекогаш да бидат и оштетувања. Но, тие не треба да водат кон попреченост без оглед што општеството не успеало да ги смести или вклучи во оние кои не се со попреченост.
- Холистички ги адресираат животите на луѓето. (Тие ја обезбедуваат секоја потребна поддршка за да се надмине ефектот на оштетувањето и по-

преченоста и да им се овозможи на лицата да имаат добар и квалитетен живот).

- Овозможуваат овие принципи да се имплементираат во секојдневната помош на лицата на кои им треба поддршка. (Canterbury: Tizard Centre, University of Kent, 2006).

Службите за домување во пракса во Република Македонија

По подолг период на застој, се започна со исклучување на лицата со попреченост од институциите и нивно сместување во станбени единици во локалните заедници. Во 2008 година, во рамките на МТСП, а во соработка со НВО секторот, во Скопје и Неготино се основани првите служби за домување со поддршка во заедниците наменети за лицата со попреченост над 26 годишна возраст. Во овие сервиси се сместени само 50 лица од предвидените 192 лица од Специјалниот завод Демир Капија, од кои 18 се мажи и 22 се жени. Најстариот корисник е на возраст од 63 години. Обучениот тим кој се грижи за овие лица е составен од тројца асистенти, еден социјален работник и еден дефектолог. Овој вид на деинституционализација претставува еден вид долготрајна грижа, при што лицата со попреченост имаат целосна поддршка од стручниот тим во нивното секојдневно живеење.

Ворамките за деинституционализацијата и ресоцијализацијата на лицата со проблеми во менталното здравје, што е дел од Стратегијата за ментално здравје, пак, се отворени центри за ментално здравје во заедницата. Притоа, покрај постојните седум, отворен е еден нов Центар за ментално здравје на

Универзитетската клиника за психијатрија, како дел од активностите на Националната стратегија за ментално здравје.

Од друга страна, пак, се претпоставува дека во 2003 година 30 деца се деинституционализирани од Специјалниот завод Демир Капија, во кој еден дел се вратени кај биолошките семејства и во згрижувачки семејства.

Сепак, процесот на деинституционализацијата во РМ, без разлика на нејзиниот мал и бавен успех, ја стави во сенка потребата за деинституционализација на останатите лица изложени на ризик кои, исто така, се во установи за сместување. Иако се обезбедуваат финансиски средства за имплементирање на овој процес, сепак тие не се соодветни. Преку заложбата овие услуги за деинституционализација да се администрираат на локално ниво, се покажува дека општините немаат доволно административен капацитет за исполнување на обврските од социјалната политика, што им се пренесени како дел од втората фаза на децентрализацијата.

Генерално, општествената интеграција на лицата со посебни потреби не е подобрена, нивниот пристап до образованието, вработувањето и јавните услуги останува ограничен. Свкупно, не се иницирани долгорочни политики за социјална вклученост на општествено ранливите лица, вклучувајќи ги и лицата со посебни потреби, и недостига примена на соодветни мерки.

Систем на поддршка

Системот за поддршка на целиот процес за домување се базира на основање на службите за поддршка на домувањето во заедницата и се пружа поддршка за луѓето во нивните дневни активности во домаќинството и во заедницата. Видот, степенот и обемот на поддршка, како и лицата одговорни за обезбедување на поддршката, се дефинирани во „план насочен кон личноста“ на корисникот, којшто се изготвува за секое поддржано лице. Координаторот за поддршка го олеснува спроведувањето на планот. За да се остварат целите од планот, лицето добива поддршка од службата за поддршка на домувањето во заедницата, како и од други луѓе од природно воспоставената социјална мрежа на корисникот.

Потребни нивоа на поддршка

Преминот од медицинскиот, на социјалниот модел на попреченост, го смени фокусот, од дијагнозата за едно лице (лесна, умерена, тешка и најтешка интелектуална попреченост), кон утврдување на нивото на поддршка потребна за лицето да функционира во сопствената социјална средина.

Нивоата на поддршка кои може да му бидат потребни на лицето со интелектуална попреченост се следните:

- Повремена поддршка. Се обезбедува за лицата кои имаат високо ниво на независност, но повремено имаат потреба од поддршка. На пример, лице кое може независно да раководи со парите, но има потреба од поддршка околу правењето месечен план за користење на парите или има потреба од поддршка при купување ла-

дилник. Ваквиот тип на поддршка, исто така, се обезбедува кога има промена на животните услови на лицето, пример, ако се сели во друг стан или доколку прекине интимна врска.

- Ограничена поддршка. Се однесува на постојана поддршка за одредени активности, што може да биде неколку часа во текот на денот или неделата. На пример, на лицето може да му биде потребна поддршка да купува намирници трипати неделно по два часа, да стигне до своето работно место, или, пак, да земе лекови двапати во текот на денот. Овој вид поддршка, вообичаено, го обезбедуваат вработените директно задолжени за секојдневна нега на корисниците (асистентите).
- Интензивна поддршка. Овој тип на поддршка се обезбедува секојдневно, за одредени активности, во текот на денот, но не 24 часа.
- Сеопфатна поддршка. Се обезбедува секојдневна 24-часовна поддршка сè додека на лицето истата му е потребна. На одреден број лица овој вид поддршка им е постојано потребна, но на други им е потребна само во текот на одреден период.

Финансиски аспект на домувањето за лицата со попреченост наспроти институционална грижа **Материјални и нематеријални аспекти на институционалната грижа**

Материјалните услови на живот во институциите можат често да бидат полоши за повеќето луѓе во поширокото општество. Според Извештајот на ЕУ за

Транзиција од институција кон служби за домување базирани во заедницата, од 2009 година, се наведуваат четири „класични“ карактеристики – деперсонализација, ригидност во рутината, спор или закочен третман и социјално отсуство. Ова се често употребувани карактеристики каде материјалните услови се неадекватни: менаџментот се бори да обезбеди храна, греење и други основни ресурси. Екстремни случаи на материјална загуба, комбинирана со запоставување и/или злоупотребени практики, од неодамна се документирани во некои нови земји-членки на ЕУ, но и во „старите“ земји-членки. Проблематичните карактеристики на институционалната грижа не се ексклузивно поврзани со сиромашните материјални услови – и дискутабилно е дека тие можат да бидат решени едноставно со подобрување на истите. Очигледно е дека добар и квалитетен персонал и зголемен нагласок на значајните активности, можат да го подобрат квалитетот на грижата. Проблемите кои се поврзани со деперсонализацијата, блокиран третман, ригидни рутини и социјалната далечина, продолжуваат да постојат во установите, во кои, генерално, материјалните услови се разумно добри.

Некои од наведените карактеристики на институциите сè повеќе се препознаваат како стигматизирање на корисниците кои се физички и социјално изолирани (сегрегирани) од поширокото општество. Повеќето од корисниците не може сами да се остават и не може да живеат било каде. Повторно, се појавува наследен проблем на институционалната грижа и не може да се реши со зголемување на трошоците на институциите.

Во некои современи институции на земјите-членки на ЕУ различен е квалитетот, материјалните услови и практиките за грижа. Во овие институции, манифестирањето на наведените карактеристики е со различни степени. Некои проблеми остануваат во принцип наследени од основањето на институциите. Во некои истражувања на земјите-членки на ЕУ, во 70-тите години се обезбедуваат слични некавалитетни исходи за корисниците сместени во институциите во САД, Англија и Шведска. (Freyhoff G, Parker C, Coué M, Greig N. 2004).

Институционалниот модел на грижа сè повеќе се смета како несоодветен. Сè повеќе, без оглед на тоа колку пари се трошат во институциите, карактеристиките на институционалната грижа се ограничени. Се покажува слаб квалитетен живот за корисниците во институциите, незадоволување на човековите права и непостоење на социјалната инклузија.

Институционалната грижа наспроти домување за лицата со попреченост

Во повеќето земји или региони на Европа, големите институции се заменети со помали, и насекаде каде се случувала деинституционализацијата, постепено институциите се заменуваат во служби за домување базирани во заедницата (грижа во заедницата, мали групни домови).

Голем број истражувања покажуваат дека се постигнуваат подобри резултати кај грижата за лицата со попреченост во службите за домување базирани во заедницата, која

нивните семејства и персоналот ја поддржуваат. Истражувањата за деинституционализацијата и живеењето во заедницата, извршени во 90-тите години на минатиот век, илустрираат варијација помеѓу службите во опсегот на различните мерки. Податоците покажуваат дека опсегот на резултатите од различни мерки се поклопуваат значајно помеѓу големите институции, малите институции и службите за домување базирани во заедницата. Во просек, се покажува дека службите за домување базирани во заедницата се најдобра можност.

Оценувањето на ефектот на преселувањето од институции, во служби за домување базирани во заедницата во Англија и Ирска, во поголемите студии реферираат позитивни ефекти во пет до шест области (способност и личен раст, опсервирано бихевиорално однесување, учество на заедницата, ангажмани во значајни активности и контакт со персонал).

Достапните студии потврдуваат дека ако се овозможи висококвалитетни служби за домување базирани во заедницата, во тој случај поранешните институционални корисници имаат јасна предност за живеење во заедница и покажуваат високи нивоа на лично задоволување и социјална инклузија, со мали проблеми поврзани со безбедноста или осаменоста, која се претпоставува.

Во студијата Вклучени во општеството, финансирана од ЕК, која ги опишува генералните проблеми на институционалната грижа, како и успешните приказни во однос на деинституционализацијата, се заклучува дека „во

просек, службите за домување базирани во заедницата нудат подобар исход во однос на квалитетот на животот за лицата со попреченост, отколку во институциите“.

Најјасните разлики за исходите за институционализацијата можат да бидат демонстрирани во областа на грижата за децата (со попреченост, како и за децата без пречки). Добро е документирано дека децата кои растат во институции покажуваат ужасни стапки на неуспех во подоцнежниот живот (алкоголизам и зависност од дрога, криминално однесување и суициди). Спротивно на ова, младите адолесценти кои израснале во згрижувачки семејства, потребно е да се интегрираат во општеството без значајни потешкотии. Сè повеќе се зголемува трендот ефектите од институционализацијата, дури и онаму каде институциите имаат добри материјални услови и квалификуван персонал – за децата да бидат слаби, децата се соочуваат со физички и здравствени проблеми, тешкотии во развојот и се можни тешки психички нарушувања. (Freyhoff G, Parker C, Coué M, Greig N. 2004)

Односот трошок-резултат

За креаторите на политики, резултатите од институционалната грижа и службите за домување базирани во заедницата се неизбежни во делот за трошоци. Сложените односите помеѓу потребите, трошоците и исходите се објаснети во Извештајот DECLOC, во 2006 г. Во наведениот Извештај се реферира дека нема доказ дека моделот на служби за домување базирани во заедницата е битно поскап од институциите. Други студии наведуваат дека грижата во институциите може да биде поскапа од грижата пружена во службите за домување, но проценката на директните и индиректните трошоци – и за долго-трајните бенефити на зголемено социјално учество – сепак, останува отворено. (Ward, H., Holmes, L. and Soper, J. 2008)

Аналитичари кои се само економски настроени, можат да докажат дека слабиот квалитет на институционална грижа може да биде поевтин од добрата грижа во службите за домување базирани во заедницата и да даде подобри резултати. Ваквите расудувања, сепак, претставуваат голема грешка. Наскоро, или подоцна, во повеќето земји на ЕУ, јавниот притисок, веројатно, ќе резултира за подобрување на квалитетот на грижата во институциите, која традиционално била некавалитетна – етапа кога грижата во заедницата ќе обезбеди можност која нема да биде само подобра за корисникот, туку, исто така, и исплатлива за обезбедувачот на услугите.

Заклучок

Креаторите на политики и оние кои носат одлуки, како и сите професионалци, се заглавени во медицинскиот пристап за лицата со попреченост. Со имплементирањето на промената на парадигмата би се заштедило повеќе време и ресурси на подолг рок и со тоа ќе се има позитивно влијание врз животот на лицата со попреченост.

На пример, развојот на инклузивното образование треба да биде еден од приоритетите во секоја држава, со што, кај идните генерации ќе се влијае за промена на перцепцијата на лицата со попреченост. Усвојувањето на силна антидискриминаторска политика и легислатива и зајакнувањето на правилата за пристапност и регулативи, можат да донесат големи промени во поглед на прашањето за хендикепот во општеството.

Последните извештаи на Европската комисија нотираат дека Република Македонија неуспешно и многу малку ги исполнува меѓународните стандарди во однос на домувањето кај лицата со

попреченост. Проблемот не е поради недостаток на финансиски средства, туку, пред сè, поради недостатокот на политичка волја за да се направат работите подобри за нејзините најранливи граѓани. Пораките апелираат дека условите во институциите се мизерни и субстандардни и корисниците се лошо третирани. Животните услови се многу лоши и со недоволен и мал број на персонал. Процесот на извлекување и сместување на корисниците во службите за домување е бавен поради многу бирократски бариери.

Во десетгодишниот период од отпочнувањето на моделот на домување со поддршка за лицата со попреченост, во Република Македонија се направи мал исчекор за негово имплементирање во рамките на системот за развојните политики на социјалната заштита.

Земајќи го предвид сегашниот политички моментум за реформа после подолг период, во кој се загрозени правата на лицата со попреченост и нивното достоинство, времето за промена е одамна отпочнато.

Литература:

Disability Monitor Initiative (2004) Beyond de-institutionalization: The Unsteady Transition towards an Enabling System in SEE

Disability Monitor Initiative. (2008) The right to live in the community: Making it happen for people with intellectual disabilities in Bosnia, Montenegro, Serbia and Kosovo

EC(2009) Report of the Ad Hoc Expert Group on the Transition from Institutional to Community-base Care

Ericson, K. (2000) Deinstitutionalization and community living for persons with intellectual disability in Sweden: Policy, Organizational change and personal consequences

EU Employment and Social Affairs (2007) Social Protection and Social Inclusion in FYR Macedonia ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2007/fyrom_summary_en.pdf

Freyhoff G, Parker C, Coué M, Greig N. (2004) Included in Society: Results and recommendations of the European research initiative on community-based residential alternatives for disabled people. Brussels: Inclusion Europe

Koyanagi, C, Bazelon, D.L. (2007) Learning from History: Deinstitutionalization of People with Mental Illness as Precursor to Long-Term Care Reform

Mansell, J.L. (2006) Deinstitutionalization and community living

Министерство за труд и социјална политика. (2008) – Национална стратегија за деинституционализација во системот на социјална заштита на РМ 2008-2018 година, <http://www.mtsp.gov.mk>

Министерство за труд и социјална политика. (2009) - Програма за остварување на социјална заштита за 2009 година, <http://www.mtsp.gov.mk>

Министерство за труд и социјална политика. (2009) - На патот кон ЕУ: Придонесот на граѓанското општество во креирање на политиката за социјалновклучување во Република Македонија, <http://www.mtsp.gov.mk>

План за воспоставување на социјални служби во заедницата за лицата со попреченост (2008) – Иницијатива: Заедница за сите - Македонија

UNDP, National Human Development Report. (2004) FYR Macedonia: Decentralization for human development

UNICEF (2007) Проценка на реформата на системот за заштита на деца во Македонија

UNICEF and World Bank. (2003) Changing minds, policies and lives: Redirecting resources to community-based services. Florence, Italy: UNICEF-ICDC

USAID(2006) Emerging practices in community-based services for vulnerable group in SEE

Vera Dimitrievska, MPH
Independent researcher

Resume

Practices of housing among people with intellectual disabilities: community-based supported housing services

Over the course of the late XXth century the so-called “social model” (which views disability as the result of social barriers that prevent people with disabilities from participating into the society) arose. This model opposed the previously dominant “medical model” (in which disability is considered as an individual pathology) that had until then underpinned much of service provision for people with disabilities all around the world. Latterly the development of holistic models brought about a global understanding of disability, taking into consideration all dimensions.

The development of international legislation on the rights of people with disabilities during the 1970s also accounts for this shift in paradigm from the medical to the social model of disability. Among those, the adoption by the UN General Assembly of the Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities in 1993, presented disability rights as an equal opportunity issue rather than a special needs issue. For South East European countries at various stages of an EU association or accession process, a key legal instrument is the Council of Europe Recommendation No. R (92) 6 of the Committee of Ministers to Member States on a Coherent Policy for People with Disabilities.

In terms of the financial perspective of these services, the results are shown in many reports for institutional care and community-based services. In all of them is noted there is no evidence, that model of community-based services is rather expensive than care in the institutions. Other studies, note the opposite meaning. Experience shows that simply closing institutions is not, in itself, enough to ensure the social inclusion of people with intellectual disabilities. In order to achieve real inclusion, an efficient network of quality community-based services must be established, and service standards and monitoring systems must be developed. Quality community-based services work according to the following principles:

- Every person is an individual and should receive support in accordance with his/her individual needs.
- Every person with disabilities has the right to live in the community.
- People with disabilities should be included in regular housing and employment environments and the social and cultural activities in the local community.
- The size of community-based housing programs should be family scale.

- The development of social relationships between people with disabilities and other members of the community should be promoted.
- People with intellectual disabilities should have real opportunities to participate in society and to develop skills necessary for living as independently as possible.
- Including people with disabilities and their families in the creation, monitoring and evaluation of the community-based support services is essential.

ИНИЦИЈАТИВИ

351.778.532(497.7)

М-р Живко Митревски

Инда Костова Савиќ

Сојуз на Синдикати на Македонија

Солидарен станбен фонд – потреба и перспектива

Резиме

Решавањето на станбеното прашање е решавање на едно од основните егзистенцијални потреби на секој работник, граѓанин на Република Македонија. Со Уставот, како и со потпишувањето на Европската социјална повелба, Република Македонија ја прифати обврската за унапредување на материјалната, правната и социјалната заштита на семејниот живот со преземање соодветни мерки, како што е поттикнување на станбената изградба.

Со носењето на Законот за домување во 1998 година („Службен весник на РМ“, бр. 21) се укина категоријата општествени станови и станот започна да се третира како економска категорија. Со престанување на изградбата на станови во општествена сопственост, станбеното прашање се решаваше, и се решава, според личните можности, најчесто со станбени кредити со високи каматни стапки. Невработеноста и ниските плати дополнително негативно влијаат врз опаѓањето на животниот стандард на граѓаните, а со тоа се намалуваат можностите за обезбедување живеалиште. Неможноста да се реши оваа животна потреба, за многу лица е една од основните причини, посебно на младите, за заминување на работа во странство.

За Сојузот на синдикатите на Македонија домувањето претставува значаен сегмент во изградбата на социјална држава, како што е декларирана Република Македонија. Затоа, програмската стратегија на ССМ, меѓу другото, е заложбата за водење соодветна станбена политика во државата, која има силно влијание врз обезбедувањето на животниот стандард на работниците и граѓаните на РМ.

Со цел да се придонесе во создавањето поповолни услови за решавање на станбените прашања на работниците и граѓаните, а со тоа и да се придонесе кон поголема мотивација и продуктивност во работењето, ССМ покренала Иницијатива за формирање солидарен станбен фонд во Република Македонија.

I. Иницијатива на ССМ за формирање станбен солидарен фонд

Сојузот на синдикатите на Македонија како едно од приоритетните прашања за кое се залагаше и уште поинтензивно ќе се залага во наредниот период, согласно Програмата за работа усвоена на 18. Конгрес на ССМ, е обезбедување поволни услови за решавање на станбеното прашање како основна егзистенцијална потреба на секој работник и граѓанин на нашата држава. Можностите за решавање на ова горливо прашање претставува голем проблем од повеќе причини, а пред сè: заради нискиот животен стандард; сè уште станот се третира како економска категорија; се решава според личните можности; станбената политика е неповолна; станбените кредити се со високи каматни стапки, итн.

Следејќи ги практичните искуства во другите земји, а со цел да се придонесе за создавања поволни услови за решавање на ова исклучително важно животно прашање за работниците и воопшто за граѓаните, ССМ покренала Иницијатива за формирање солидарен станбен фонд во Република Македонија.

1. Во солидарниот станбен фонд ќе учествуваат: Владата на РМ, ССМ и работодавачите;
2. ССМ во Фондот ќе учествува преку синдикалната членарина, согласно одлуките донесени од заинтересираните синдикати здружени во ССМ;
3. Ќе се формира посебен правен субјект за реализирање на планираните проекти за станбена изградба составен од: државата/локалната самоуправа, ССМ и работодавачите;
4. Становите ќе можат да ги купуваат

вработените во претпријатијата и установите, кои ќе учествуваат во фондот;

5. Финансирањето на проектите за станбена изградба ќе се одвива на повеќе начини:
 - а) Принцип на солидарност – 30% средства ќе се обезбедат преку локалната самоуправа, со доделување наменски бесплатни градежни локации, и со ослободување од трошоците за комуналии, што во многу ќе влијае врз далеку поповолната цена на становите по метар квадратен во однос на пазарната цена;
 - б) Принцип на доброволност – партнерите на фондот ќе уплаќаат износ кој се пресметува со примена на проценти од 0,7 на збирот на сите бруто-плати на вработените кај вложувачот за претходниот месец, при што бруто-платата претставува само основица на која ќе се примени процентот од 0,7, а средствата вложувачот ќе ги обезбеди од сопствени извори (приходи), а не од платите на вработените. Притоа, вложувачот може да уплатува и поголеми износи од оние предвидени во договорот за вложување и здружување на средства. Средствата на вложувачите – членки, им се враќаат во целокупен износ преку добиен м2 од станот, што значи дека цената на станбен м2 нема да биде иста за сите членки;
 - в) Трет начин за финансирање на станбените проекти е преку кредитните средства/со кредитно учество на финансиските партнери како од земјата, така и од странство. Кредитните средства ќе бидат неопходни заради затворање на

финансиската конструкција, а ќе се темелат врз обезбедување на враќање на кредитите преку договорите за хипотека на предметното земјиште и станбената единица.

6. При изградбата на становите преку Фондот за солидарна станбена изградба ќе се практикуваат идејни решенија за цели населби, со деловни објекти, ќе се користат еколошки материјали и обновливи извори на енергија, станбените и деловните објекти ќе бидат приспособени за лица со инвалидитет, и др.

Реализацијата на оваа Иницијатива ќе значи перспектива за решавање на станбените прашања на работниците и граѓаните во РМ, но и раздвигување на повеќе стопански гранки: индустријата на градежни материјали, градежната оператива, дрвната, металската, текстилната, хемиската индустрија и други дејности што ќе се вклучат во изградбата на станбените објекти.

Со реализирањето на Иницијативата на ССМ за формирање солидарен станбен фонд во многу ќе се придонесе за натамошна хармонизација на социјалната станбена политика во Република Македонија.

Почетните чекори на ССМ за реализирање на Иницијативата на ССМ за формирање на станбен солидарен фонд се темелат на Конференцијата посветена на социјалното домување. Истата беше организирана од Црногорскиот фонд за солидарна станбена изградба (ЦФССИ), Институтот за недвижности, изградба и домување и Министерството за уредување на просторот и заштита на животната средина на Црна Гора.

Конференцијата ги собра претставниците на синдикатите, работодавачите и владите на околу шест земји од Балканот.

Пристап кон социјално партнерство

Анализата и практичното искуство во земјите од Западна и Централноисточна Европа покажуваат дека имплементацијата на успешен сектор за пристапно домување на земјите во транзиција бара три основни елементи:

- а) Соодветни прописи на ПЈП (приватно-јавно партнерство) во областа на домувањето;
- б) Финансиски модел кој овозможува пристапно домување под закуп и во сопственост;
- в) Институционална постапка со високо ниво на застапеност на граѓанското општество и Владата (модел на социјално партнерство).

Моделот, веројатно, ќе привлече значајна поддршка кај соседните земји, меѓународните донатори и европските институции.

Правни прописи

Република Македонија треба да мине низ процес на оценка на постојното законодавство во областа на домувањето, како и да ја разгледа правната реформа за да овозможи имплементација на секторот ПЈП во областа на домувањето. Во случај правната реформа да не може да се постигне навремено, прописите што недостигаат може да се заменат со статутот на македонскиот солидарен станбен фонд. Но, гледано долгорочно, станбеното законодавство, согласно со меѓународните позитивни искуства, претставува потреба и нужност.

Модел на финансирање

Пристапното домување за станарите-сопственици полесно е да се финансира, отколку домувањето со закуп. Тоа бара:

- Краткорочно финансирање во периодот на изградба (со најниска можна каматна стапка);
- Мерки за намалување на деловните ризици кои заради тоа овозможуваат премија на низок ризик (на пр. сопствен капитал);
- Било кој вид субвенции за да се намали куповната цена (на пр. бесплатно земјиште).

Пристапното домување под закуп бара некој вид структурно финансирање, кое се состои од следните елементи:

- Бесплатноземјиштеиинфраструктура;
- Сопствен капитал (придонес на акционерите)илидржавнисубвенции, или придонеси на клиентите (на пр. некое министерство за кое се градат станови);
- Вкрстени субвенции од профитни активности (на пр. деловен простор или станови во сопственост) кон станови за закуп и од побогатите кон посиромашните региони;
- Долгорочни, нискокаматни заеми (на пр. од меѓународни финансиски институции, како што се DIGH или СЕВ);
- Индексирани закупнини.

На долги стази за станбената организација ПЈП, домувањето под закуп е економски поисплативо, отколку домувањето во сопственост. Тоа овозможува финансиски посилни организации.

Социјално домување

Социјалното домување треба да се смета како интегрален дел од пазарот на недвижности, како средство за промовирање на економскиот развој, урбаниот развој, намалување на притисокот за домување и како опција на политиката за решавање на проблемот со дивоградбите.

Социјалното домување може да понуди можности за развој на пазарот за недвижности и станбениот сектор, а тоа може да биде стабилизирачки фактор за економскиот развој. Иновативната социјална политика за домување може да придонесе за санирање на трошните згради, како и за стабилизирање на изградбата на станови по пат на повеќегодишни планови за изградба на нови станбени единици. Таа, исто така, може да го олесни урбаниот развој, да придонесе за примена на еколошки стандарди при нови градби или реновирање, да ги стабилизира миграциските текови и да ги намали социјалните тензии. Во неколку западни земји, социјалното домување е имплементирано како дел од националните стратегии за домување. Исто така, големиот процент на приватна сопственост (т.е. над 80%) може да биде обесхрабрувачки за релокација на работната сила. Основни предуслови за успешна политика за социјално домување се повеќегодишни стратегии, воспоставување на институции и економска средина која го поттикнува политичкиот континуитет и долгорочните инвестиции.

Клучни индикатори

1. Домот е основна инвестиција за секого, инвестиција која не може секогаш да биде исполнета преку директен пристап до пазарот на недвижности. Сепак, пристапот до сопственост може да биде поддржан од владата директно или преку долгорочен кредит. Секоја земја треба да развие политики за социјални станови кои ќе можат да одговорат на барањата на сите сегменти од популацијата.
2. Националната и локалната администрација треба, во согласност со локалните услови за домување, да спроведе долгорочни планови за поволен лизинг за купување кука или преку наплата на постојниот станбен фонд или преку нова градба. Се препорачува рано планирање, затоа што за имплементација на социјални станбени планови обично се потребни четири до осум години од првата иницијатива, до моментот кога објектите се пуштаат во употреба.
3. Треба да се подигне свеста за важноста од посветеноста и интервенцијата на државата за промовирање на социјални станови, а исто така, и да се одговори на побарувачката од сиромашните и ранливите групи. Исто така, треба да се подигне свеста дека обезбедувањето на социјални станови за оние кои имаат потреба е обврска на Владата.
4. Политиките за изнајмување и лизинг треба, од една страна, да ја фаворизираат мобилноста на луѓето заради работа и учење, а од друга страна, да даваат конкретни одговори (на пример, преку даночни олеснувања од страна на државата-членка или социјални станови за изнајмување поддржани од државата) на групите со ниски приходи.
5. Треба да се усвојат сеопфатни, усогласени закони кои ги регулираат станарините, становите, управувањето и одржувањето, субвенциите и социјалните станови.
6. ПЈП во областа на домувањето има покажано убедливи резултати во многу земји. Иницијативите треба да се развиваат во согласност со UNECE Водичот за промовирање на добро управување во јавно-приватните партнерства (Њујорк и Женева, 2008).
7. Социјалното домување (преку јавно домување, ПЈП, задруги, итн.) треба да се развива како составен дел од пазарот на домување. Тоа треба да се натпреварува со приватните пазари за да се стабилизираат трошоците за домување.

Гарантирање на заемите

Во земјите во развој и во земјите во економска транзиција, често не можат да се обезбедат заеми за проекти за домување, затоа што банките сметаат дека ризикот од високите каматни стапки и од основните плаќања е превисок.

Во оваа смисла, најчесто се користат услуги од меѓународни фондации за гаранции за домување кои овозможуваат

реализирање на проекти за евтино домување за лица со ниски примања од земјите во развој и од земјите во економска транзиција.

Со гарантирање на кредитната камата и основните плаќања ќе се направи пресврт во областа на јавното домување и ќе се стимулираат економиите на овие земји.

Овој вид финансирање мора секогаш да се прави во консултација со инволвираните влади и често се вклучува во рамките на веќе постојните проекти и декларации за намера.

Заклучоци

Во социјалното пазарно стопанство, што е карактеристика на секое модерно општество, пазарот не може да биде единствениот критериум за стандардот на граѓаните, бидејќи станот-домувањето е дел од правото на достоинството на човекот. Затоа, во природот, односно изнаоѓањето мерки, инструменти и активности треба да се поаѓа од ново рedefинирање на категоријата дом, живеалиште на човекот и, согласно меѓународните темелни документи за човековите права имплементирани во македонското законодавство, ова пра-

шање да се смести во корпусот на економско-социјални права на граѓаните.

Сојузот на синдикатите на Македонија презема конкретни мерки во изнаоѓањето можни опции за поттикнување на станбената изградба во Република Македонија. Во таа функција покрената Иницијатива за формирање солидарен станбен фонд во Република Македонија, како позитивно искуство и практика во водењето на станбената политика во другите земји.

Натамошните чекори за конкретно имплементирање на Иницијативата за создавање поповолни услови за стекнување со евтини станови на вработените - членови на синдикатите здружени во ССМ, како и граѓаните на Република Македонија, ќе бидат за донесување заедничка стратегија и одлуки со Владата на Република Македонија, локалната самоуправа и работодавачите.

Сојузот на синдикатите на Македонија смета дека иднината на заживувањето на станбената изградба и перспектива во решавањето на станбените прашања на вработените - граѓаните во Република Македонија, секако треба да се гледа и во формирањето на станбен фонд врз солидарен принцип.

Маргарета Липковска Атанасова, УСАИД

Искуства со примената на пилот-програмата за резиденцијална енергетска ефикасност како дел од пилот-проектот за социјална сигурносна мрежа на УСАИД

Од кога се спроведува Програмата за енергетска ефикасност на згради и станбени единици?

Пилот-проектот е почнат оваа година, во февруари (2010), додека градежните работи беа изведени во периодот јули – октомври 2010 година. Работите се завршени кон крајот на октомври и за наредните месеци се закажани енергетските мерења по интервенцијата. За имплементација на овој пилот-проект, Македонија беше избрана помеѓу неколку земји во регионот. Во моментот на аплицирање на проектот, веќе беше во дискусија програмата за намалување на енергетска сиромаштија, така што постоеја некои елементи кои придонесуваа кон тоа да се донесе конечната одлука и да се избере Македонија за имплементација на проектот. Финансиски, проектот е целосно поддржан од УСАИД, додека партнери во спроведување на проектот се, во делот на реализацијата: Хабитат Македонија, контракторот АРГ од САД, Организацијата Севен од Чешка, ИПСОС, Тимел проект и Баџак инженеринг од Македонија. Покрај нив, беа вклучени и дадоа поддршка и Министерството за труд и социјална политика, Министерството за економија, ЕВН и Топлификација.

Која е целта на Проектот?

Целта е да се оствари или поголема енергетска заштеда кај домаќинствата, или да се унапреди комфорот на живеење. Проектот стреми да изведе детални мерења во однос на заштедата, имајќи предвид дека тие податоци, заштедите на крај, во однос на енергетиката, во однос на намалувањето на трошоците, заштедата од страна на семејствата, ќе се прикажат како една можност, дека ваквиот вид на интервенции, односно инвестирањето во ваков вид на интервенции за заштеда на електрична или топлинска енергија, би можело да се презентира како еден потенцијален модел за намалување на трошоците, односно како еден вид социјална помош, со што би се заменила програмата на субвенционирање на електричната енергија.

Кои се главни корисници на Пилот-проектот?

Интересено е спојувањето на енергетскиот со социјалниот аспект, односно спојување на заштедата, со заштитата на социјалните групи. Корисници на програмата се семејства со ниски примања. Таа дефиниција се користи од Хабитат, нивната формула опфаќа категорија на

лица кои се во состојба да плаќаат заем по некои поволни услови. Причината зошто не се опфатени примателите на социјална заштита, е неможноста истите да бидат лоцирани во една станбена единица. Во соработка со МТСП, бевме информирани дека тешко можат да се добијат податоци за тоа каде тие се лоцирани и, честопати, се случува повеќето од нив да живеат во индивидуални станбени објекти. Тоа, некако, не се вклопуваше во нашиот концепт, семејства да живеат во станбени згради, во кои барем мнозинството од семејствата се со ниски примања. Во практична смисла, бидејќи средствата беа лимитирани, се работеше само на три станбени згради. Две од зградите се лоцирани во Скопје, а една во Куманово. Вкупно беа опфатени 57 семејства во сите три згради.

Според кој критериум беа избрани зградите?

Зградите беа избирани според социјалната структура на населението. Ние се обравивме до Топлификација и до ЕВН да добиеме хронолошки податоци за наплата на сметките на парно и струја, со цел да се има увид во тоа кои се тие семејства кои имаат потешкотии во наплатата на сметките. Од вкупно 16 згради, постепено се одеше на елиминација и истите ги сведовме на тие три објекти. Целта беше да се изберат објекти со таква структура, да бидат од северниот дел на Македонија, каде има постудени услови и се внимаваше зградите да користат различен тип на греење. Една од зградите да биде поврзана на парно греење, тоа е зградата во Автокоманда, едната да се грее исклучително на струја и една која би се

греела на комбиниран метод, струја и дрва. За жал, таа во Куманово привично имала таква комбинација, но сега се сите префрлени на струја, затоа што е почисто и поефтино. Луѓето во Македонија масовно користат струја. Исто така, еден од критериумите за избор на зградите беше и мешаниот етнички состав.

Што содржеа интервенциите?

Иако не е една од главните критични мерки за енергетска ефикасност, во сите три згради најпрвин беа променети покривите. Покривите, можеби, не влијаат врз заштедата, но со самото протекување и влажноста, го намалуваат квалитетот. Навистина, имаше некои страшни слики, згради во кои четириесет години никој ништо не инвестирал, влажноста значеше многу во однос на заштедата. Покривите се многу голема ставка, токму затоа се смета дека исплатливоста во понатамошниот период е долгорочна. Покрај на покривите, се работеше и на надворешна изолација на зградите. Изолацијата содржеше 12 см стиропор, вклучувајќи го тука чистењето на постојната фасада, лепак, шрафови, лепење на мрежа и поставување на нова фасада. Оваа изолација беше направена согласно упатствата од нашиот консултант од Чешка. Исто така, беше направена и промена на балконските врати и прозорци. Само во Куманово ги сменивме сите прозорци и врати. Во другите згради беше предвидено да се поправаат постојните прозорци кои не дихтуваат, со цел да се докаже што би било поефикасно. Неколку од семејствата имаа интерес сами да си ги сменат прозорците. Прозорците од внатрешните скали во заедничкиот простор не беа сменети, но беа поправени. Се работи и

на сменување на главните влезни врати и сменување на внатрешните сијалици со штедливи, бидејќи со дел од буџетот беше предвидено обезбедување на семејствата со по три штедливи сијалици. Иако е можно, а и се очекува, во некои случаи да не се покаже заштедата во енергијата, меѓутоа, комфорот на живеење ќе се зголеми.

Уште една битна компонента која ја вклучивме е практикантската работа на ученици од средните стручни училишта: електро, градежно и машинско. Желбата беше да се воведе еден вид на green jobs corps (корпуси на млади луѓе поврзани со зелени технологии). Сакавме да видиме колку би биле младите заинтересирани за тоа, па успеавме да обезбедиме 12 ученици, што значи ангажирање по четири ученици на секоја зграда. Сметаме дека тоа даде многу позитивни резултати, учениците беа навистина воодушевени. За учениците беше организирана еднонеделна обука со посебен фокус на енергетска ефикасност, нешто што, за жал, во нивните училишта не е ниту споменато.

На кои проблеми и тешкотии наидовте во досегашното спроведување на Програмата?

Зада се направи било каква интервенција во зградите потребна е согласност на повеќе од половината станари и потребно е да бидат формирани куќните совети. Некои од зградите воопшто немаа формирано куќен совет, па затоа се одеше на прибирање на поединечна согласност од сите станари. Истата таа согласност е потребна кога се поставува барање до општината за санација на било каков објект. Овие работи мора на некој начин да се поедностават.

Покрај горенаведените проблеми, се соочивме со проблеми поврзани со добивањето согласности, пред сè, од причини што еден од нашите услови се однесуваше на тоа во зградите да не се прават никакви интервенции во период од најмалку две години (заради одржување константност на мерењето). Но, постоеја и такви случаи кога некои лица се обидуваа да добијат одобрување за добивање на станбен простор во кровниот дел од зградите и тие се појавија како кочничари на интервенцијата. Друг проблем беше стравот ние да не го злоупотребиме тој простор, еден лош индикатор за тоа што се случува во градот во однос на искористување на секој слободен простор.

Исто така, интересно е дека во сите три општини добивме различни согласности. Тоа е еден од проблемите, различно толкување на Законот, некои даваат само одобрување, некои само согласност, односно различно се интерпретира Законот. Тоа значи дека се јавува потреба да се хармонизираат Законот за домување и Законот за градба на станбени згради, така што тие се некои работи кои ги воочивме во текот на самата реконструкција.

Што би требало да биде преземено за унапредување на енергетската ефикасност на станбените единици во однос на законската регулатива?

Кај нас клучно е да се донесе правилникот за енергетска ефикасност на градба на нови згради, тоа е во надлежност на Министерството за транспорт и врски. Постои еден вид подвоеност, енергетиката е во надлежност на Министерството за економија, додека градбата

е во надлежност на Министерството за транспорт и врски.

Во Македонија, интервенциите во енергетската ефикасност, односно заштедата, се првиот чекор во однос на имплементирање на било каков проект во обновливи облици на енергија. Притоа, пред сè, треба да се насочиме кон заштеда на енергија, колку повеќе ќе заштедиме енергија, толку помалку ќе треба да се инвестира во производство

на обновливи видови енергија. Потенцијалите за заштеда на енергија во Република Македонија се огромни, постојат 600.000 станбени единици, при што голем број од нив се индивидуални објекти, каде потрошувачката на електрична енергија е огромна. Клучно е тоа што во Македонија индустриските и резиденцијални капацитети се најголемите потрошувачи на енергија, па оттука и можностите за заштеда се огромни.

ИНТЕРВЈУ

364.3-232:347.171(497.7)(047.53)

Софија Спасовска

Министерство за труд и социјална политика

Помошник-раководител на Сектор за социјална заштита

Легислативната и институционалната поддршка на домувањето низ системот на социјална заштита

Кои закони, стратегии и програми ги има донесено МТСП, кои го третираат проблемот на домувањето/социјалното домување?

Домувањето како систем е во надлежност на Министерството на транспорт и врски. Легислативните основи се уредени со Законот за домување и подзаконските акти кои произлегуваат од овој Закон, како и со Националната стратегија за домување која е објавена на веб страницата на Министерството за транспорт и врски. Од аспект на социјалното домување, Министерството за труд и социјална политика има две допирни точки со Министерството за транспорт и врски: Законот за локална самоуправа, го опфаќа домувањето во делокругот на работите кои се децентрализираат, а влегуваат во законската надлежност на општините и во однос на Законот за социјална заштита, во кој е опфатено домувањето. Во Законот за социјална заштита од 2009 година е прецизиран паричниот надоместок за домување, значи обезбедување на парични сред-

ства за плаќање на трошоци во домувањето за две ризични групи: корисниците на постојана парична помош и лицата кои имале статус на деца без родители и родителска грижа, значи по напуштање на институции и згрижувачко семејство, а најмногу до 26 години. Согласно Законот за социјална заштита постои поделеност во однос на надлежноста, значи Министерството, односно Министерот, има обврска да донесе Правилник со кој ќе го уреди правото на домување за лицата до 26 годишна возраст. Додека за корисниците на постојана парична помош обврската е дадена на локалните самоуправи, значи секоја самоуправа треба да си донесе свој правилник како тоа ќе го уредува.

Со Законот за домување е утврдено непрофитното домување и е утврдено субвенционирањето на домувањето за најзагрозените групи. Реализацијата на овој вид домување се врши со Програма на Владата за изградба и одржување на станови за оваа намена. Таа е донесена во 2009 година и се спроведува сукцесивно, согласно динамиката на градба и распределбата на истите. Се донесоа сите потребни подзаконски акти, за овие

две категории на граѓани да ги задоволат станбените потреби преку непрофитно домување и преку субвенционирање и, согласно овие подзаконски акти, де-факто, се утврдија ризичните групи за кои државата ги наменува овие станови. Значи, тоа се лица со ниски приходи, млади брачни парови, корисници на право од социјална заштита, бездомници, жртви на семејно насилство, инвалидни лица, итн., односно најризичните групи. Во самите одлуки што ги носи Владата, односно Програмата за распределба, се утврдува која е приоритетна категорија од сите ризични групи за доделување на станови во дадената година. Во 2009 г. имаше распределба на станови за лицата кои ги напуштиле домовите за деца без родители и без родителска грижа, конкретно Детскиот дом „11 Октомври“, значи лица кои станале полнолетни и кои по основ на претходниот статус добија станови. Како Министерство, бевме на идеја, во согласност со Националната програма за домување, да се донесе посебен Закон за социјално домување. Имајќи во предвид дека оваа проблематика веќе се решава, значи се доделуваат станови, а најбитно од сè е дека се определува квота која се гради и наменува за оваа категорија, па потоа се врши распределба, се појавува потреба да се процени дали е потребна посебна нова регулатива, или во рамките на постојниот Закон за домување да се регулира овој домен.

Кои се главните предизвици во однос на законските прописи во делот на домувањето (финансиски, административни и сл.)?

Од 1991 година кога се централизира целиот станбен фонд, како фонд на

Република Македонија до новиот Закон за домување, всушност постоеше една празнина. Значи, распределбата на овие станови за задоволување на ризичните групи, всушност, не се остваруваше. Она што како политика државата го прави врз основа на странски донации и заеми, е обезбедување на средства за иградба на вакви станови. Значи, основното прашање е практичната примена, колку располагаме со станбениот фонд. Согласно гореспоменатата Програма, веќе е зацртано колку станови државата е во можност да обезбеди за овие најранливи категории на граѓани. Ова што го споменав со Законот за социјална заштита и со Законот за локална самоуправа, е во контекст на тоа дека сè уште не постои интерес од општините. Тоа, пред сè, се јавува од неколку причини, претпоставувам дека првата, и основна причина, е што самите општини не располагаат, или малку располагаат со станбен фонд. Иако имаат и свои модуси како тоа да го направат, согласно Законот за домување, со разни донации, кредити, заеми, итн., да обезбедат сопствен станбен фонд. Меѓутоа, сè уште се остава сè да се реши на централно ниво. Владата формира посебна Комисија на национално ниво за распределба на становите, согласно Законот за домување и подзаконската регулатива, што ги обезбедува овој Закон, значи формално постои таков орган. Тој е интер-ресорски, ние сме таму партиципанти, за да ги штитиме правата на најзагрозените категории на граѓани и, на некој начин, да им помогнеме на другите релевантни претставници на министерствата во креирањето на натамошните политики, како што се, во најголем број, претставниците на Министерството за транспорт и врски.

Какви видови на парични субвенции и други дополнителни услуги се обезбедуваат преку системот на социјалната заштита за домување на социјално ранливите категории?

Значи, сè она што е нормативно и де факто го спроведуваме за децата до осумнаесеттата година, а биле без родители и родителска грижа. Веќе имаме усвоено Правилник и тој се спроведува. Ако го гледаме поширокиот контекст на домувањето, од 1 септември се имплементира и Програмата за субвенционирање на електричната енергија за поквалитетно домување и во тек се активности кои се координирани од Министерството за економија, во поглед на енергетската ефикасност. Значи, Министерството за економија реализира два проекта со УСАИД, во кои се побара наше вклучување во поглед на детектирање на станбени објекти во кои живеат сиромашни луѓе со ниски примања и корисници на одредени права од социјална заштита, за да може преку овие проекти да се изврши таа реконструкција за постигнување на енергетска ефикасност. Тој проект ќе тече и понатаму, со цел да се види колкави се ефектите од вложените средства, наспроти заштедите, за истите понатаму да се предложат како политики. Се надеваме дека тоа е едно интересно подрачје, бидејќи фокусот на Европската Унија се насочува повеќе кон финансирање на вакви методи, отколку кон давање на парични надоместоци за субвенционирање на енергијата. Покрај овој проект, при Министерството за економија постои и работна група која треба да изготви план за енергетска ефи-

касност на зградите од јавен карактер. Тука се сигурно и нашите установи за социјална заштита, во кои корисниците го остваруваат правото на некој начин на домување, додека им трае правото на сместување во институцијата.

Кои форми на институционална поддршка и помош во доменот на домувањето постојат за овие категории на ранливи групи?

Институционалната поддршка е согласно Законот за социјална заштита, значи установите за социјална заштита кои функционираат во системот согласно згрижување на одредена група. Дали се тоа деца со посебен статус, односно потреби. Ние имаме седум институции во државата за ризиците во однос на децата без родители, телесно попречени лица, воспитно запустени деца, итн., како и четири старски домови. Од нив, три се децентрализирани во општините, а еден е со несигурен статус, односно градот Скопје не го презел како своја установа. Исто така, има развој на вон-институционална форма на заштита, моментално има 22 дневни центри за деца со попреченост. Помагаме во менаџирањето на пет центри за возрастни со попреченост. Потоа, има два државни дневни центри за деца од улица, но помагаме и невладини организации, како што е една организација во Шуто Оризари. Има шест центри за жртви на семејно насилство, еден центар за бездомници. Тоа е она што државата го овозможува. Но, дневните центри, де факто, не го остваруваат домувањето во смисла на престој, туку обезбедуваат згрижување во поголемиот дел од денот.

Каква е праксата на системот на социјална заштита на локално ниво, дали постојат иницијативи и активности кои се спроведуваат во однос на поддршка на домувањето на локалното ранливо население?

До 2009 год., Законот даваше само можност општините да направат акциони планови за потребите, односно за специфичните потреби на населението од тоа подрачје. Искрено, официјални податоци за тоа немаме, но неофицијално, следејќи ги нивните веб страници, имаме сознанија за одредени општини. Од јули месец 2009 год., ова стана нивна законска обврска, но нивните акциони планови треба да бидат усогласени со Националната програма за развој на социјалната заштита. Што значи дека таа е донесена како документ во септември оваа година, сега сме во постапка на повикување на општините да ги развијат своите планови и да ги усогласат со мерките на национално ниво. Со тоа ќе постигеме вмрежување на државните, со локалните политики, и ќе можеме да се запознаеме со тоа што општините го прават, кои се ризични групи, кои се најприоритетни групи, кои се мерките што тие ги преземаат и дали планираат такви мерки, за да можеме ние, како национална политика, да ја насочиме заштитата да биде поефикасна за населението.

Кои се промените во однос на домувањето во споредба со минатото?

Сметам дека сега системот во доменот на домување е поуреден. Поранешните прописи правеа некаква конфузија. Се даваше станарско право, постоеше некој вид на стекнато право. Сега социјалното домување правно добива свое место и заштита, што претставува и основа за унапредување. Јасно е дефинирано дека тоа се закупнички односи, дека становите се даваат под одредена закупнина, постои и институтот субвенционирање за оние групи што не можат да ја платат. Сопственичкото право се задржува, но не се пренесува. Има поголема можност за управување со станбениот фонд. Значи, постои одреден станбен фонд, тој ја задржува својата функција да биде наменет за социјално домување. Се воспоставува систем на следење во однос на исполнување на условите, престанокот, продолжувањето на правото, итн. Што значи дека со тој станбен фонд ќе може и во иднина да се продолжи со заштитата, за разлика од поранешниот систем на станарско право, начелото на солидарност во однос на социјалните станови, кога имаше одлевање на станбениот фонд.

Љубиша Јовановски

349.444:340.13(497.7)

Министерство за транспорт и врски

Раководител на Сектор за комунални работи и инфраструктура

Легислативните предизвици во однос на домувањето низ практиката на Министерството за транспорт и врски

Кои закони, стратегии и програми го третираат проблемот на домување во Македонија?

Стратегијата за домување е усвоена од страна на Владата на РМ во 2007 година, врз чија основа, во 2009 година, во месец август, се донесе нов Закон за домување. Има и Програма на Владата, која се усвојува секоја година, во однос на изградба и одржување на станбениот простор во сопственост на РМ, во која се предвидени три типа на станови, од кои еден е класично социјален. Согласно Програмата за изградба на станови, со средства од Буџетот на РМ и средства од кредитот на Развојната банка при Советот на Европа, во висина од 50 милиони евра, предвидената изградба од 1.708 стана е зголемена на 1.728 стана, низ цела Македонија.

Секако, има и други подзаконски акти кои се носат согласно Законот за домување. Сега се работи на нормативи за минимално и соодветно домување, односно на утврдување кои елементи треба да ги содржи, каков квалитет на инфраструктура треба да биде приклучен за да се задоволат минималните услови за живеење и минималните потреби. Треба да се

усвои и закон за социјално домување. Истиот е во фаза на изготвување, беше и во владина процедура, но имаше некои контрадикторности во врска со преклопување на ингеренциите со владината Комисија за домување.

Кои новини ќе се воведат со законот за социјално домување?

Законот за социјално домување е многу важен закон, особено кога се работи за обезбедување на начин и услови за доделување социјални станови. Со тој закон би требало да се утврдат сите социјални корисници кои треба да примаат помош за домување. Со тој закон треба да се утврди кои граѓани во државата се загрозувани во однос на домувањето. Групи кои треба да бидат определени како приоритети кои државата треба да ги обезбеди со домување. Овие групи треба да се стекнат со ова право по основ на социјална заштита.

Законот треба да се заснова врз три столба. Првиот столб се однесува на: утврдување база на податоци; евидентирање на граѓаните; кои се потребите од домувањето; за кои граѓани; и колку ги има. Преку центрите за социјална работа треба да се утврди бројот на граѓаните кои имаат проблем со домувањето.

На пример, постојат лица кои живеат во рурални куќи, неевидентирани во катастар. Граѓаните се пријавуваат како лица кои не поседуваат куќа, па најпрвин треба да се направи евиденција по центрите за социјална работа. Условите за живеење во куќа може да се подобрат за 1.000 или 1.500 евра. Ако на овие лица им доделите стан, губите стан кој чини над 20.000, до 30.000 евра, но ја губите и куќата која останува празна. Од тој аспект, законот за социјално домување треба да обезбеди начин за давање на средства за ревитализација, односно подобрување на домувањето преку мерки на минимално и соодветно домување, односно тоа би било дефинирано во правилникот кој ќе произлезе од Законот за домување.

Вториот столб се однесува на видови објекти и тип на сместување за остварување на домувањето. Во таа смисла, ако се земат, на пример, бездомниците, ако истите планират директно да ги вселите во станбена зграда заедно со граѓани кои имаат техничка култура на живеење во станбена зграда, нешто што на бездомниците им недостасува, може да се соочиме со проблем. Од тој аспект, треба да се направи градација за ресоцијализирање, односно за сместување на граѓаните по разни установи. Најпрвин, овие луѓе треба да се сместуваат во прифатни центри, каде постојат воспоставени стандарди, да им се помага во стекнувањето на основните навики поврзани со хигиената, потоа истите да се преместат во групни домови, со заеднички простории, дури потоа да се преместат во установи каде тие имаат одреден степен на интимност, што значи полека работите на нивна ресоцијализација. Од една страна, ги промовирате нивните услови, но од

друга страна, правата мораат да се заслужат. Тоа би подразбирало и нивно вработување, како истите би можеле да ги одржуваат домовите. Потребно е да постои субвенционирање од страна на државата, но не севкупно покривање на трошоците. Сепак, исклучок би биле лицата кои се трајно неспособни за остварување на приходи, тоа не се голема група на лица, корисници на постојана парична помош, туку нивниот број е утврден. Во однос на домувањето, веројатно се потребни не повеќе од 10.000 стана за да се задоволат потребите во државата.

Третиот столб е субвенционирањето за домување. Субвенционирање на било какви трошоци, вклучувајќи ја киријата, комуналната давачка, инвестиционото тековно одржување. Субвенционирањето за социјалното домување, може да биде на било каков начин, и по било која основа, и од било кој аспект на домувањето, но тоа е работа на МТСП. Дистрибуцијата, распределбата, ја прави независен орган, тоа е Станбената комисија на Владата, врз основа на правила, согласно методологијата за непрофитно домување, опфатена со Законот за домување.

Кои ранливи категории се опфатени со оваа Програма?

Првата категорија се децата без родители, кои добиваат станови без разлика на критериумите. Но, истите не ги добиваат како свои, туку на користење. Потоа, има инвалидизирани лица, самохрани родители, корисници на постојана или социјална парична помош.

Во кои градови до сега се изградени вакви станови?

За сега, вакви станови има во: Кичево, Крива Паланка, Кавадарци, Македонска Каменица, Охрид и Скопје.

Кои се главните предизвици во однос на законските прописи во делот на домувањето?

Главен предизвик за домувањето е тоа што треба да се стави ред. Не случајно, еден голем дел од законот се однесува на управувањето со станбените згради. Наспроти сите коментари во однос на тоа, управувањето значи дека во една колективна зграда, евентуалното вложување на условите на индивидуалните станови влијае и врз другите станари. Но, иако полека, сепак се гледа голем број на регистрирани единици. Тоа е најголемиот предизвик, сè друго е техничка работа.

Дали локалните заедници преку процесот на децентрализација имаат одредени права во делот на поддршка на домувањето?

Секако дека имаат, но не само права, имаат и обврски, во однос на: евидентирањето на станбените згради, на управителите, контрола на тоа кој и што работи на нивна територија, дури имаат и права да формираат свој станбен фонд.

Дали постојат иницијативи и активности кои произлегуваат од локалните самоуправи во однос на реализирање на проекти за поддршка на домувањето на локалното ранливо население?

Сега за сега, во оваа област активностите

на локалните самоуправи се скромни. Тоа, можеби, е резултатот на фактот што со децении домувањето беше во надлежност на државата. Има една иницијатива од општина Шuto Оризари, заедно со МТСП, за изградба на социјални станови. Оттука, општина Шuto Оризари е првата во реализација на ваква иницијатива. Општината Велес има иницијатива со Хабитат, но тоа се смета за приватна иницијатива. Тоа е на ниво на некој зародиш, но добро е. Но, полека се увидува дека постои можност за користење на кредити од странски донации. Полека, локалните самоуправи увидуваат дека домувањето е еден сегмент што треба да го реализираат, но тоа мора да разбереме дека е скапо.

Какви промени очекувате да донесе, популарно наречениот, Закон за легализација на дивогоградбите?

Законот за дивогоградби ќе придонесе да се приберат добри средства за локалната самоуправа да ја оствари функцијата на инфраструктурата. На пример, во најурбаната општина во Македонија, Аеродром, има 3.000 дивогоградби. Со легализацијата на дивогоградбите, ќе се соберат средства за реализирање на проекти поврзани со инфраструктурата, таму каде не постои улично осветлување, канал, канализација, со цел да се постигнат основните стандарди. Стандардите не подразбираат само површина согласно која има 20 м² по човек, туку и приклучок на соодветна инфраструктура. Законот за дивогоградби, или поточно, Законот за регулирање на објекти со несоодветна документација, ќе придонесе за решавање на проблемите со дивогоградбите и проблемите со инфраструктурата.

Галаба Златкова-Гареска*Претседател на ФИЦЕ Македонија*

Домувањето на децата без родители и родителска грижа по напуштање на институциите

Фице Македонија, како дел од мрежата на ФИЦЕ Југоисточна Европа, е постојана членка на ФИЦЕ ИНТЕР - Интернационална организација за комуникација и едукација, која дава свој придонес за правилниот развој на децата кои растат и се развиваат надвор од природните семејства.

Заради остварување на својата цел, ФИЦЕ ИНТЕР, во соработка со СОС ИНТЕРНАЦИОНАЛ и ИФКО - интернационал, во 2008 година донесе Програма за квалитетен живот на децата кои се сместени во институции, насловена како Програма Q4Children. Оваа Програма е работена долги години за потребите на децата сместени во институции и е дистрибуирана во сите ФИЦЕ секции во целиот свет, со цел подобрување на квалитетот на живеење на децата без семејна грижа и заштита. Фице Македонија, заедно со СОС Македонија ја преработи оваа Програма за потребите на оваа категорија деца и истата ја достави до Министерството за труд и социјална политика, како и Заводот за социјални дејности, со цел истата Програма да биде имплементирана во стандардите и условите за живеење на децата во институциите во РМ.

Република Македонија во однос на обезбедување на домување на децата без родители и родителска грижа по напуштање на социјалните институции, има голем успех во Регионот. Во изминатиот период, како социјална држава, Република Македонија според своите развојни програми, успеа да изгради повеќе социјални станови во државата и да го реши станбеното прашање за сите деца кои ја напуштиле институцијата во последните 15-20 години.

Меѓутоа, искуствата што како Организација ги стекнавме од нашите студиски посети од европските земји - особено од Кралството Холандија, укажуваат дека решавањето на овој проблем е на посуптилен начин. Европските стандарди упатуваат на фактот дека децата по напуштање на установата треба да ја сочуваат својата приватност, да припаѓаат на себе и своето ново-создадено семејство. Согласно Конвенцијата за човековите права, треба да се заштити достоинството на секој еден поединец, а особено на оваа категорија деца. Поаѓајќи од овие принципи, решавањето на овој проблем во европските земји е на локално ниво, и домувањето на децата кои се згрижени

од страна на државата имаат можност домувањето да го доживеат како чин на осамостојување, како чин на независност и вистинска интерграција во општеството. Станува збор за здрави општества, со трајни системски решенија во кои индивидуата има приоритет. Затоа, локалната власт, во своите програми ги има зацртано овие потреби на граѓаните и при секоја изградба на згради во нивниот регион, инвеститорот е должен за потребите на општината да отстапи еден стан, а за возврат, општината ги намалува општинските давачки. На овој начин, на решавањето на потребата од домување, за секое едно дете припаѓа по една посебна станбена единица во една зграда, во еден кварт од градот, каде негово опкружување се луѓе нормално вклопени во системот. На овој начин и детето го добива истото чувство, смета дека е целосно вклопено во системот и е рамноправен граѓанин во својата држава. Се избегнува заедничкиот начин на згрижување и се одбегнува заемното влијание од нивниот дотогашен колективен начин на живеење во институцијата. Така, децата се заштитени во нивната приватност и нивните новосоздадени семејства, не се изложени на влијанија од институционалниот живот кога стануваат брачни другари и родители. Се сочувува достоинството и се брише дел од нивното минато.

Република Македонија е на добар пат за реализирање на ваквото прифаќање на децата без родители и без родителска грижа по напуштање на институционалниот начин на живеење, бидејќи до сега, како форма на решавање на проблемот со домување на оваа категорија на деца од страна на централната власт, скоро сите деца ги згрижи и на истите им го реши станбеното прашање. Од друга страна, државата во Националната стратегија за децентрализација на власта има испланирано социјалната заштита до 2012 година да се симне на локално ниво и тогаш прифатот на децата би бил во рамките на локалната власт. Тогаш сигурно би се искористиле европските искуства и стандарди и децата би ги вдомувала поодделно, како деца кои државата ги изградила и кои заслужуваат свој третман во општеството, а не да припаѓаат во категоријата на социјални случаи.

За да се постигне потребното ниво на домување на децата без семејна грижа и заштита, треба да се направат сеопфатни анализи на досегашниот начин на решавање на станбеното прашање на оваа категорија деца, да се утврдат приоритетите, да се промени законската регулатива и да се изготват развојни програми за домување, во реализација на локалната власт.

Промотивните активности на Македонската платформа против сиромаштија (МППС)

Сиромаштијата, во сите нејзини облици, претставува нарушување на човековите права, прави луѓето кои немаат приходи и средства да се чувствуваат исклучено од јавниот и социјален живот. Сиромаштијата влијае врз животните стандарди, достоинството и добросостојбата кај луѓето. Сиромашните, исклучените и другите ранливи групи на граѓани, посебно децата и жените, се најчести жртви на насилство од различен тип.

Согласно горенаведеното, над 30 доброволни, непартиски, невладини организации, неформални здруженија на граѓани, групи за самопомош, синдикати и поединци, се здружија во Македонската платформа против сиромаштија, со цел промовирање на социјалната еднаквост и правда, партиципативната демократија и граѓанската солидарност. За таа цел, Платформата настојува да иницира јавни дебати поврзани со овие прашања и ќе се стреми да го зајакне граѓанскиот сектор кој делува на овие полиња, преку вмрежување со други европски и меѓународни сојузи и мрежи кои ги делат истите или слични вредности. Воедно, Платформата ќе

настојува да обезбеди одговорност и отчетност на надлежните јавни институции и владини органи во поглед на спроведувањето на преземените меѓународни обврски и одговорности. Процесот на воспоставување на Платформата беше поддржан од Лудвиг Болцман институтот за човекови права во Скопје и Австриската соработка за развој.

Во периодот октомври – декември 2010 година, МППС спроведува кампања за борба против сиромаштија: „Секој трет Македонец води крпен живот“, со што Македонија влезе во земји кои ја поддржаа годината на сиромаштија на Европската Унија.

Кампањата беше отворена со прес-конференција, на која Македонската платформа против сиромаштија (МППС), Министерството за труд и социјална политика (МТСП), Делегацијата на ЕУ во Македонија, Австриската амбасада во Македонија, како и Европската платформа против сиромаштија, имаа можност пред јавноста да ги кажат своите директни заложби за намалување на сиромаштијата во Македонија. На прес-конференцијата, МППС симболично му

предаде на МТСП документ кој јасно укажува на мисијата и принципите на работа на МППС.

Клучни активности на кампањата беа организирање на три тркалезни маси во: Кичево, Прилеп и Штип, со цел вклучување на целната група во процесот на донесување на одлуки. На тркалезните маси, социјално-исклучените и сиромашните имаа можност пред претставници од Министерството за труд и социјална политика и локалните институции одговорни за остварување на правата на граѓаните, да ги кажат своите проблеми и потреби, непосредно пред донесувањето на оперативните планови од Националната стратегија за сиромаштија и социјална инклузија. Финалниот извештај од тркалезните маси ќе биде презентираан на завршната конференција во Скопје, на 21.12.2010, кога сите релевантни субјекти во однос на сиромаштијата и социјалната инклузија во Македонија ќе присуствуваат и ќе дискутираат по однос на извештајот.

Во рамки на кампањата се емитуваа телевизиски и радио спотови и се дистрибуираа промотивни материјали, со

цел поттикнување на дискусија кај медиумите, владините институции, експертите, граѓанските здруженија и бизнис секторот, за тоа што е сиромаштија, кој се е сиромашен, каде сме ние, а каде Европа во однос на мерењето на сиромаштијата и кој се е дел од решението на овој предизвик.

Исто така, се организираше донаторски настан по телефон - „Сите заедно за децата во ризик - Вклучи се и ти!!!“. Целта на овој настан беше преку индивидуално донирање од страна на граѓаните на телефонски броеви отворени за оваа намена, како и преку донации од фирми и институции да се соберат средства наменети за дневните центри за децата од улица. Настанот беше поддржан од претставници на експертската јавност, државните институции, бизнис секторот, како и од хуманите граѓани од Македонија.

Во наредниот период следи подготовка на годишен извештај за состојбата со сиромаштија и социјална инклузија во Македонија кој ќе биде јавно промовиран и дистрибуиран до сите релевантни субјекти во државата.

Проф. д-р Маја Геровска Митев

316.344.23:316.614(497.7)(062)(049.3)

Институт за социјална работа и социјална политика

Меѓународна конференција: Европски и национални практики во соочувањето со сиромаштијата и социјалната исклученост

Институтот за социјална работа и социјална политика при Филозофскиот факултет во Скопје, заедно со Фондацијата „Фридрих Еберт“, на 19 ноември 2010 година, организираа Меѓународна конференција на тема: Европски и национални практики во соочувањето со сиромаштијата и социјалната исклученост.

Европската Унија ја прогласи 2010 година како година за борба против сиромаштијата и социјалната исклученост. Во тој контекст, овој настан имаше за цел да ги афирмира европските политики и практики во доменот на сиромаштијата и социјалната исклученост, но и да ги согледа македонските искуства, состојби и предизвици во доменот на сиромаштијата и социјалната исклученост.

На овој настан, поздравно обраќање имаа: продеканот за Меѓународна соработка при Филозофскиот факултет - проф. д-р Лена Дамовска, проектниот директор и претставник на Фондацијата „Фридрих Еберт“ - д-р Хајнц Бонгарц, министерот за труд и социјална политика - г. Џељал Бајрами, државниот секретар

во Секретаријатот за спроведување на Рамковниот договор - Илхам Исмани и специјалниот претставник на Европската Унија и шеф на Делегацијата на ЕУ во Македонија - Н.Е. Ерван Фуере.

За европските искуства, на Конференцијата свое излагање имаа истакнати европски стручњаци и професори. Пленарната сесија ја отвори Волтер Волф, политички советник при Директоратот за вработување, социјални прашања и еднакви можности во Европската Комисија. Господинот Волф говореше за економските, социјалните и политиките за вработување во новата ЕУ 2020 Стратегија. Неговото излагање особено се осврна на приоритетот на постигнување инклузивен раст во Унијата, преку истакнување на петте насловни цели, како и десетте интегрирани препораки за економските и политиките за вработување. Во продолжение, д-р Џонатан Бредшо, професор на Универзитетот во Јорк, Велика Британија, се осврна на мерењето на екстремна сиромаштија во Европската Унија. Заради споредба, професорот Бредшо на крајот од излагањето даде приказ на компаративни

податоци во однос на социјалната заштита за земјите од Централна и Источна Европа, во кои предмет на анализа се и состојбите во Македонија. За искуствата од ЦИМ процесот, како и за европеизација на социјалната политика во Хрватска, говореше д-р Пол Стабс, од Економскиот институт во Загреб. Излагањето на д-р Стабс посочи на предизвиците за социјалната политика кои произлегуваат од ЦИМ процесот и можни лекции од таквото искуство за Македонија.

За афирмацијата на македонските пристапи во соочувањето со сиромаштијата и социјалната исклученост говореа поголем број на професори, но и активисти од граѓанскиот сектор. Нивните излагања беа сместени во три паралелни сесии, фокусирани на следните теми: а) ефективноста на јавните и невладините услуги во соочувањето со сиромаштијата; б) етничките заедници и социјалната исклученост и в) родова, старосна и просторна димензија на социјалната исклученост.

На Конференцијата присуствуваа околу 80 учесници, меѓу кои претставници на: Министерството за труд и социјална политика, Заводот за социјални дејности, меѓународни организации, како: УНДП, УНИЦЕФ, Европската Комисија, невладини организации, Институтот Лудвиг Болцман, МЦМС, Институтот отворено општество, Порака, Сојузот на синдикатите на Македонија, Црвениот Крст и многу други. Конференцијата беше позитивно оценета како од страна на странските излагачи и гости, така и од домашните учесници.

Паралелно со афирмацијата на Европската година за борба против сиромаштијата и социјалната исклученост, овој настан беше дел и од организациските и промотивните активности на Филозофскиот факултет во Скопје за одбележување на 90-годишнината од своето постоење.

